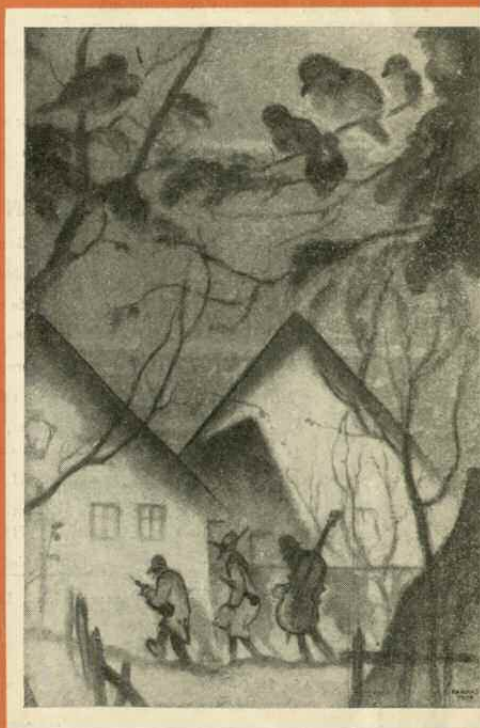

KALANGYA

DÉLVIDÉKI IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

SZERKESZTI: HERCEG JÁNOS

SZENTELEKY KORNÉL ÉS CSUKA ZOLTÁN ALAPÍTÁSA.

XI. év.

1942. november 15.

11. szám.

TARTALOM

<p><i>Herceg János — Csuka Zoltán:</i> Uj köntösben — régi utakon — — 479</p> <p><i>Tóth Kálmán dr:</i> Szeremle, a bácskai Sárkőz — — — — — 482</p> <p><i>Dudás Kálmán:</i> Versek — — — — — 487</p> <p><i>Czirák Imre:</i> Gólyafészek (Hangya András rajzaival) — — — — — 488</p> <p><i>Illés Sándor:</i> Versek — — — — — 494</p> <p><i>Herceg János:</i> Bácskai népdalok — 495</p> <p><i>Lévay Endre:</i> A némettség helyzete Délvidéken — — — — — 497</p> <p><i>Csuka Zoltán:</i> Szeptember — — — — — 501</p> <p><i>Herceg János:</i> Hunyady Sándor és a Bácska — — — — — 502</p> <p><i>Hódsághy Béla:</i> Versek — — — — — 504</p>	<p><i>Kisbéry János:</i> A szegény ember élete Bácskában — — — — — 505</p> <p><i>Majtényi Mihály:</i> Az áruló (elbeszélés) — — — — — 509</p> <p><i>Fekete Lajos:</i> Vadak (vers) — — — — — 511</p> <p><i>Eárdosi Németh János:</i> Mit mutatnék? (vers) — — — — — 511</p> <p><i>Muhí János:</i> A Délvidék szellemiségének alakulása — — — — — 512</p> <p><i>Létmányi Csakó Tibor:</i> Egy elátkozott bácskai festő — — — — — 514</p> <p><i>Kende Ferenc:</i> Konyov'cs Milán képkiállítása Budapestén — — — — — 517</p> <p><i>Csuka Zoltán:</i> Az idegen asszony — 519</p> <p><i>Könyvek</i> — — — — — 521</p>
---	--

Cimlapképünk *Farkas Béla* akvarellje után készült

(L. Létmányi Csakó Tibor cikkét a Képzőművészet rovatban)

KALANGYA

A Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség irodalmi és kulturális szemléje

Megjelenik minden hó 15-én.

A szerkesztésért és kiadásért felel: *Blazsek Ferenc*, Ujvidék

Lapzárta minden hó elsején

Mindennemű kéziratot, képeket, ismertetésre szánt könyvet erre a címre küldjünk:

Herceg János, a Kalangya szerkesztője, Zombor, Városi könyvtár

Gépírásos kéziratokat kérünk. A beküldött kéziratokat, képeket nem őrizzük meg és nem adjuk vissza.

Minden cikkért szerzője felel

Központi ügykezelés, Budapest VII., Baross tér 15 (Tel. 426-921)

Előfizetéseket, laprendeléseket, hirdetésekkel a központi ügykezelés vezetője, *Csuka Zoltán* címére kell küldeni, Budapest VII., Baross tér 15.

Előfizetési árak:

Egész évre 24,— pengő, jogi személyeknek 12,— pengő. Egyes szám ára 1'40 pengő.

Uj köntösben — régi utakon

A Kalangyának csak külső arca változott meg, hivatása a régi maradt. A vonzóbb külsővel szeretnénk közelebb kerülni a közönséghez, s elfogadtatni vele azokat az eszményeket, amelyeket szűkebb hazánk szeretete érlelt meg bennünk. Ezek az eszmények magukba foglalják Bácska felemelését, szellemi és lelki világának kiteljesítését, az itt élő népek testvéri összefogódzását, s vidékünk bekapcsolódását az egyetemes magyar életbe.

Röviden arról beszélni, hogy mi nekünk a Bácska, nem viszi közelebb ügyünket sem az anyaországban, sem az itt élő magyarhoz; szólamok és közhe-lyek nem illenek a mi hitünkhöz. Sokat akarunk: kifejezni Bácskát, eloszlatni azt a ködöt, amelyet a rossz népszinművek borítottak erre a vidékre, s megmutatni a bácskai embert olyannak, amilyen.

Ne csodálkozzék senki azon, hogy érdes a hangunk; a nemzeti műveltség sugarai gyengén jutottak el hozzánk. Nem vagyunk az elefántesonttorony énekesei. Hazánk és vidékünk szolgálatában állunk, s ezért nem lehetnek partikuláris jelszavaink. Népiesek vagyunk, mert népben van az erő, s abból alakul az új Európa; urbánusok vagyunk, mert a Bácskát egy felemás világba szorította eddig a történelmi kényszer. A polgárnak ezen a vidéken nincsenek tradíciói. Nem származásával és nem hivatásával lett azzá, ami, hanem vagyoni helyzete által. Ugy emelkedett egy társadalmi osztályba, hogy nem voltak szellemi igényei. A patriciusok, ha egyáltalán vannak ilyenek, nem mindig tartoztak a magyar családfához, s ha szerbek, németek, vagy bunyevácok voltak, mindig

ragaszkodtak örökségükhöz, csak az együttélés hatásai, a magasabb kultúr-szint formálta őket magyarokká. Városaink merőben elütnek a Dunántul, Erdély, vagy Felvidék városaitól; a gazdasági vérkeringést mindig a föld terményei szabályozták. Városaink struktúrája semmiben sem különbözik az alföldi várostipustól, csupán a polgári és népi hibridációt teszi még tarkábbá a nemzetiségek jelenvalósága.

A népek versenye a huszadik század Európájában erősebb, sőt erőszakosabb, mint valaha. Nemzetiségi vidéken élve e népi versenyben nekünk, magyaroknak is részt kell venni. Nem az erőszak, nem a helyzeti fölény azok az eszközök, amelyekkel a cél felé igyekszünk: a magyar érdek és a magyar érték megmutatása és elfogadtatása a célunk. Magyaroknak lenni azonban elkötelezettséget jelent a közösségi élettel, amelybe nálunk nem magyarajku népek is beletartoznak.

Hídat építünk? Nem, csak az ősi magyar állameszme egyik pillérét védjük itt.

Ha tíz kisebbségi éven keresztül nem akartunk elmaradni a magyar nemzeti szellem fejlődése mellett, ma még inkább kell iparkodnunk, hogy ezt a fejlődést követni tudjuk. Ezekhez a törekvéseinkhez azonban szükségünk van a közönség érdeklődésére, megértésére és fámogatására, de szükségünk van azoknak a tényezőknak a segítségére is, akiket a magyar sors fölénk állított.

A Kalangya új arcával megyünk tovább a régi utakon, hitünk, munkánk, öntudatunk érintse meg a szíveket, erősítse a békét és a magyar öntudatot.

Herceg János

*

Az idei tavaszon volt pontosan tíz esztendeje, hogy odalenn Ujvidéken megszületett a Kalangya. Életrhívása Ujvidék és Szivác között történt, a szó szoros értelmében lázas tervezetések és viták után; Szenteleky Kornél akkor, alig egy évvel a halála előtt, testi lázával viaskodott s mi néhányan ujvidéki fiatalok, a lélek lázát vittük ki hozzá, mintegy ellenméregként növekvő testi tusakodásában. Nem első gyermekünk volt az újszülött, az akkor jugoszláv államhatalom alatt álló Délvidéknek immár harmadik nevezetesebb folyóirataként jött létre; első elődje a Vajdasági Írás volt, majd ennek megszűnése után A Mi Irodalmunk, amelynek az ujvidéki Reggeli Ujság adott otthont esztendőig. Közül egy teljes évtizedes küszködés, lázas újra indulás, birkózás előzte meg a Kalangya létrejövetelét, hiába, a tapasztalatok, csalódások, elbukások és újra való fölemelkedések sorozata kellett ahhoz, hogy ez a folyóirat megszülessék. A Kalangya volt a Délvidéken az az irodalmi szemle, amely egy esztendei munka után ezer előfizetőt számolt a táborában, hogy aztán lassan visszafeljődjék, de újra és újra feléledjen s magasra tartsa az a zászlót, melyet Szenteleky Kornél keze emelt fel Bácska közepén, a Telecskai dombok alatt, Ujszivácon. Ezekben a hősi erőfeszítést kívánó években Szirmai Károly szerkesztette a folyóiratot, Draskóczy Ede és Kende Ferenc hítes segítségével és nem utolsó sorban Deák Leó dr. mostani főispán támogatásával.

A Délvidék visszatérése után a Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség vette gondozásába a Kalangyát s az eltelt közel egy év megint csak annak a bizonyossága volt, hogy tapasztalatok, csalódások és újra való felemelkedések kellenek ahhoz, hogy közönség és folyóirat végre megtalálják egymást. A felszabadulás mámorában sokan azt hitték, most már nincs szükség erre a folyóiratra, nincs szükség délvidéki magyar irodalomra, mert ez regionalizmust jelent, a Kalangya az elmúlt tíz év alatt meg-

tette kötelességét s most, hogy felszabadultak, immáron mehet s átadhatja helyét a budapesti magyar irodalmi folyóiratoknak. Akik így gondolkoztak, nem tanulták meg a több mint huszéves kisebbségi sors leckéjét, azt a leckét, amit azóta már nemcsak a visszakerült területek, hanem a belső magyar vidékek írói is alaposan és helyesen megtanultak; azt, hogy a magyar peremvidékek sajátos tájjellegének, lelkületének kifejezése nem regionalizmust jelent, csak kiteljesedését az egyetemes magyar lelkiségnek, gazdagodását annak a szintképnek, amely a teljes magyar glóbusz minden szinéből táplálkozik. Az utóbbi évek ép azt bizonyították, hogy az erős magyar irodalmi folyóiratokra Budapesten kívül is szükség van s most csak a legnevesebbeket említem, amikor a kolozsvári Erdélyi Helikon és Pásztortűz, a pécsi Sorsunk, a szegedi Délvidéki Szemle (ez tudományos jellegű folyóirat s inkább kiegészíti a Kalangyát) a szombathegyi Dunántuli Szemle és Irottkő és legujabban a szlovák melléklettel is ellátott kassai Uj Magyar Múzeum és az ungvári magyar és ruszin nyelvű Hajnal-Zorja c. folyóiratok nevét felsorolom. A kassai Kazinczy Társaság elnöke, dr. Buczkó Emil tanügyi főtanácsos írta az Uj Magyar Múzeum tekintélyes kötetében a következő sorokat, amelyeket mi is bátran leírhatunk: „A nemzet fejlődése, erősödése, kulturális, gazdasági és történelmi alapon is azt kívánja, hogy a főváros mellett immár legyenek nekünk is Firenzéink, Nápolyaink, Velencéink, Müncheneink, Drezdánk és Hamburgjaink — szóval önálló életet élő; mégis a magyar tájakhoz tartozó — nagyvárosaink saját tájakkal.“ S pár oldallal később Sziklay László, a folyóirat szerkesztője így ír: „Decentralizációs munkánk nem fakad merev Budapest-ellenességből. Budapestnek kulturális központnak kell maradnia, Isten is erre a szerepre teremtette. A mi kötelességünk az, hogy kiműveljük a magunk parlagját, felszínre hozzuk tájunk magyarságának sajátos értékeit s így, a többi magyar tájegységgel

kezet fogva az egyfemes európai lélek forrongásának e drámai pillanataiban megmentjük magyarságunkat az elszíntelenedéstől.“

Az utóbbi hónapokban sok szó esett arról, hogy a Kalangyát meg kell szüntetni, mert kevés a közönség érdeklődése. Pedig ép ezek az utóbbi hónapok voltak azok, amidőn a folyóirat fiatal szerkesztője a lélek lázával kutatta azt a formát, amely legjobban kifejezi a Délvidék sajátos lelkiségét, azt a tájjelleget, amely a nagy magyar egységbe tartozik ugyan, de ép azzal gazdagítja, hogy meg van s tudatosan is létezik. A Kalangya legutóbbi számai annak bizonyosságai voltak, hogy a szerkesztő a legjobb uton halad s míg egyrészt a folyóirat megszüntetéséről tárgyaltak, az ország egész magyar íróársadalma egy emberként állott a Kalangya mellé és a debreceni írói találkozóon szegény jó Móricz Zsigmond elnöklétével hangoztatta, hogy ennek a folyóiratnak már csak az írói utánpótlás megkönnyítése érdekében is fenn kell maradnia. A magyar napisajtóban, folyóirat-irodalomban egyre-másra hangzottak el hangok a Kalangya mellett s minél közelebbnek látszott az anyagiak miatt a vég, a folyóirat szerkesztői annál lázasabb lélekkel látták a feltámadást. Végül is a Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség választmányja is megtalálta a megoldást; jelentékeny segítség biztosításával maguknak az íróknak kezébe adta a Kalangya teljes ügykezelését, tehát a szerkesztés mellett a lap adminisztrációjának gondjait is. És így van ez helyén, egy irodalmi lap szerkesztése és ügykezelése el nem választhatóan és szervesen egymáshoz tartozik; egy irodalmi folyóirat adminisztrációjában legalább annyi fantáziának és szellemnek kell lennie, mint a szerkesztésben. S így jutottunk el a mostani formához, ahhoz, amely tekintettel van a szellem színvonalára és emellett tekintettel van a délvidéki magyar közönség szélesebb rétegeinek igényeire is, népszerűbb megjelenési formát keres, de a színvonalból jótétet sem enged.

Mindent összevetve közel két évtized tapasztalatait szűrjük le, midőn a magyar közönség kezébe letesszük az új Kalangyát. A Kalangya születését hosszasan vajudás előzte meg, fennmaradásának tíz esztendeje során számtalanszor szembenézett erőszakkal és elmulással s a boldog visszatérés is egészen új s nehéz feladatok elé állította. A kisebbségi sorsból végvári helyzetbe került, nemzetiségek között egészen különleges feladatokat kell teljesítenie és így szolgálnia nemzetét és hazáját, azt a hazát, amely más nemzetiségű hazánkfiai számára is édes anya kíván maradni. Magyar irodalmunk, egész délvidéki szellemünk ápolása az elsőrendű cél, új magyar írónemzedék felnevelése és kialakítása, a Délvidék sajátosságainak, egyéni kincseinek felmutatása és megőrzése, emellett pedig kéznyújtás másnyelvű honfitársaink felé is, az ősi magyar nemzetszeme jegyében, a Pax Hungarica visszaállításának nagy munkája. A Kalangya eddigi számai is erre törekedtek, új köntösében a folyóirat még inkább ezt a munkát kívánja elmélyíteni és ezeket a feladatokat teljesíteni. S új külsőnkben is a régi utakon járunk, azon az uton, amely kisebbségi sorsban is az egyetlen magyar ut lehetett, de ez az ut volt ezer esztendőn át, amióta csak Krisztus keresztje nemzetünk előtt világít s amióta csak kötelességünket teljesítettük magunkkal és Európával szemben. S mi ma is ép úgy hisszük, mint tíz év előtt, hogy a délvidéki magyar közönség megérti ezt a nemes feladatot és mellénk áll, megosztja velünk a szerkesztés és lapfenntartás gondjait azzal, hogy filléreit rendelkezésünkre bocsátja, ugyanakkor azonban rendelkezésünkre bocsátja magyar szerepét is, amely nélkül irodalmat csinálni nem lehet. Közönség és írók hevületének találkozása hozta létre tíz év előtt az ezres előfizetői tábort s mi hisszük, hogy ebben az örök magyar hevületben most, a Kalangya újjászületésének és nemzetünk feltámadásának idején újra össze-találkozunk.

Csuka Zoltán

Szeremle, a bácskai Sárköz

Irta: dr. Tóth Kálmán

Csonka-Bácska a visszatért Bácskát egy ékességgel meggazdagodva fogadta. Területileg alig pár négyzetkilométert jelentett ez az 1932-ben történt meggazdagodás, közigazgatásilag pedig mindössze két községet: Bajaszentistvánt és Szeremlét. Önálló község jellegét is csak az utóbbi tartotta meg, (az előbbi Bajába olvadt be.) Ez az egyetlen falu azonban gyöngyszem, valóban ékesség a Bácska testén. Szeremle a bácskai, vagy nagyobb történelmi hűséggel: a bodrogszemeyi Sárköz.

SZEREMLE ÉS SÁRKÖZ! — teszi fel a kérdést a földrajzhoz-néprajzhoz egy keveset értő, miközben a gyanakvós ráncai gyülnék homlokára.

Hazánkban gyakori a »Sárköz« elnevezés. Vele vizek közötti zizenyős területet jelölnek. A honfoglalás előtti ősök talán az ilyet mondták »etelköz«-nek. Sárköz van Szatmárban is, a Csallóközben is, amikor azonban az átlagember nálunk ezt a nevet hallja, a Sárvíz-zel hozza kapcsolatba s a dunajbóparti, tolnamegyei, vagy a vele szemben fekvő dunabóparti, pestmegyei Sárközre gondol. Valóban a Sárvíz és a Duna közötti hajdani kiöntéses terület az, amelyen a köztudatban legjobban rajtaragadt a név. De a Dunának melyik oldalára menjünk hát az igazi Sárköz keresésére! Tudósaink, könyveink többnyire csak az egyikről tudnak. Vagy az egyikről, vagy a másikról. Dr. Kogutovitz Károly a »Dunántul és Kisalföld« I. kötetében alapos tanulmányt írt a tolnamegyei Sárközről, de nem utal arra, hogy vele szemben, a tulsó parton is van hasonló s a kettőnek valami köze van egymáshoz. Révai Nagy Lexikona meg a Sárköz címszó alatt csak Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. egy mélyföldjéről tud, mely Hartától délre a Duna balpartján délre húzódik s egész területén a Vajas és az Őrjeg mocsarai húzódnak végig. Galgóczy Károly alapos Pestmegye-monográfiájában, már mindkét partról szól, mikor a dunabóparti Sárvízről beszél: Sárvíz Miskén felül indul ki az Őrjeget kísérő turjánokból... Csak azért érdemel említést, mert a vidék »Sárköz« neve egy

részben tőle származik s nem összefüggő e név a Duna áttelenni oldalán Tolna megyében terülő szintén Sárköz nevet viselő vidék néveredetével.»

Van-e a kettőnek köze egymáshoz s van-e Szeremlének, a Baja alatt elterülő »bácskai Sárköznek« a kettőhöz, vagy akár egyikhez s ha igen, a kettő közül melyikhez?

Vakmerőségnek látszik talán, mi azonban — nem annyira tudományos indokok, mint inkább a tájban való benneélésünkből fakadó ösztönös megérzésünk alapján egyetlen tényben látjuk mindezeknek a kérdéseknek feleletét: a Hartától Szeremléig, Őcsénytől Bátáig terjedő, két-dunaparti Sárköz ősi egységében. Az ősidőkben a Duna vonala a mainál sokkal inkább keletre húzódott: egészen Kiskőrös-Akasztó tájékán s Bajánál megkerülve a

»Most gyűvünk Bátáru!...«

Telecskai dombvonulat ÉNy-i csucását, a dombor alján tartott DK felé, nagyjából a mai tápcsatorna, illetve csatorna vonalát követve. Hogy ez »ősidők« alatt nem is olyan nagyon régi, csak a mohácsi vész előtti századokat kell értenünk; elég csak az 1533-as *Tanstedt*-féle, vagy még inkább az 1556-os *Lazius*-féle térképre utalnunk. A Duna csak később húzódt Ny-ra, a Baer-féle vízmechanikai törvény szerint.

Az »ősidőkben«, nemcsak a honfoglalás idején, hanem a 12. sz.-i besenyő betelepítés korában is a mai két Sárköz tehát egy tájegységet alkotott. (E tétel igazolása vagy cáfolása szakember föladata volna. Részünkről itt ez csak föltevés.) Idővel közbelépett a Duna: választóvonalá, a differenciálódás alapjává lett. Am tudmérétezzük e választóvonal jelentőségét, ha dr. Pataki Józseffel, a tolnamegyei Sárköz részletekbeemenő ismerőjével egyenesen *közlekedést gátló*-nak mondjuk a Dunát. Az olyan »viziközi« falvak számára, amelyek annyira a vizek hátán éltek, mint ezek a két-sárközi, dunamenti falvak, *a vizek csak megkönnyítették a közlekedést*. Éppen dr. Pataki bizonyítja be, hogy a tolnamegyei 4 sárközi falu a dunabalti Érsekcsanáddal és Szeremlével tartja legjobban a rokoni kapcsolatot. Megtoldhatjuk ezt azzal, hogy pl. a dunabalti Szeremléből házasodott legények 25%-a az utóbbi 180 év alatt a jobbparti Bátáról származott.

Kétségtelen azonban, hogy földrajzi, gazdasági, politikai, felekezeti okok közrejátszottak a táj részeinek differenciálódásában. Ilyenek:

a. a folyómeder változásai, melyek — az előbbieket ellenére is — a falvaknak helyükből való kimozdításával, egymástól eltávolításával, az idegenből jött hatások lokalizálásával mégiscsak elkülönítették a részeket egymástól;

b. a földesurak változása és annak magatartása. Fajs pl. tiszta róm. kath., de viseletében feltűnően sárközi jellegű, holott a sárközi falvak őslakossága tiszta református.

c. a háborus pusztítások és új telepítések s azoknak feltűnően gyér, mégis észrevehető hatása. (Pl. Szeremlén az egykori rác-lakosságu szomszédifalu, Bátmonostor.)

d. a különbözővé vált életkörülmények. (Szeremlén a Duna közvetlen közelsége, erdőmunka, fakereskedés, Baja közelsége.)

Szeremle sorsa a Sárközben az, amit mai, bácskai árvasága jelképesen kiabrázol: az élet modernizálása és a Dunától való lassu elszakadás elszakítja a tolnamegyei Sárköztől, melytől a »tulsófélről«, Pörbörből való 1793-i átköltözéssel elszakadt; Baja pedig elvágia az összekötést észak felé a 16 km-re fekvő — mégis összeházasodás tekintetében mindmáig elsőhelyen álló — sárközi jellegű falu, a hontokai vagy sárközi szék-beli Csanád a legközelebbi testvérfalu felé.

A mindkét Sárközrel való rokonságot azonban az új és elidegenelő hatások közepette is még sokáig fogja bizonyítani:

a. az ősi adottságok azonossága: az anthropológiailag kimutatható fajbeli, típusbeli azonosság, a nyelv és a viselet szinte csak árnyalati különbségeket felmutató egy-volta.

b. az egyike, mint magában, mint biológiai jelenség, hanem úgy, mint gazdasági, életkörülményekbeli, életformai, életstílusbeli és erkölcsi tényezők komplexumának eredménye.

MÉG MINDIG ÉLÜNK! — mondja a bácskai Sárköz, ez egyetlen falu multja. Isten kedvezését és ennek a talán szláv-magyar keverékbe oltott besenyő népnek szívósságát és életrevalóságát bizonyítja, hogy természeti csapásokon, háborus pusztításokon és magapusztításán is átvészelt még eddig a falu; átmentette magát.

Léte ősi. A föld is, népe is.

A »telekalatt«, a falunak régi mocsárszegélyébe hajló keleti szélén bronzkori urnatemető van. Máiig feltáratlan. Csak veremásás közben került napfényre néhány igen szép példány a legváltozatosabb díszítésű mészbetétes urnákból, csuporokból s egy régiségkereskedő ásatott föld után a 2—3 telket s adta el a kincseket múzeumoknak.

A honfoglaláskor Botond törzse szállta meg ezt a vidéket is, a falu ősi neveiből: Zeremlyan, Zeremlian, Zeremlwen, Zeremlen, Zeremlien, Zeremlien azt következtetjük, hogy a honfoglalás előtt erőteljes szláv telep volt. A magyar időkben első nyomát a 11. sz. végén találjuk: Szent László Szeremlyét az 1090-es évek elején alapított bái apátságnak adományozta. A 14., 15. sz.-ban gyakran szerepel, de ekkor már valószínűleg az 1122-ben betelepített besenyők lakják. 1323-ban Bátmonostor szomszédja, — a Dunán innen.

1335-ben Gergely mester, a besenyők grófia birja s ezidőben gyakoriak a villongások, határjárások, perek a falu, ill. »Szeremle városa« körül. Uruk parancsára-e vagy saját temperamentumuk indítására gyakran járnak tilosban szomszéd falvak területén; lehet, csak viszonzásul. 1354-ben az ősi Bodrogh megye (nagyjából a Bogyiszló—Apatin—Szabadka közötti terület) hatósága tiltja el Gergely mestert és a szeremeleket a Becseiek monostori birtokainak használatától. 1362ben újra a bátai apátságé, de a körülötte folyó vizsály csak megelcséskedik. Város jellege ekkor tűnik ki először. Az apát pert indít Szekesői (Herczeg) Péter ellen szeremlei *vásárainak* megrontása miatt. 1391-ben jelentősége annyira emelkedik, hogy az apátot egyenesen »báti szeremlei apát«-nak titulálják. Ő aztán nem késik a zavargásokkal: a szeremeleket Lak faluba vezényli betérésre, a monostori Tóttóssal vizsálykodik, Tóttóst megvámolja a szeremle-bátatói réven, Pongráczot elfoglalja, stb. Mindennek persze a jobbágyok itták a levét. Szeremle ekkortájt (a 15. sz. elején) — a maga vagy a Duna vándorlása következtében — e, nem tudni, — a Gebech szigeten van. Mezőváros. *

A puszta létfenntartáson kívül, úgy látzik, szellemiek is érdekelték Szeremle városát. Valószínűleg jobbágycsaládból került ki az a három ifju, akiknek neveit a bécsi egyetem 15. sz.-beli anyakönyve tartotta fenn számunkra: 1442. Johannes de Zeremlyen (a bölcsészeti karon), 1481. Mattheus de Seremlien, 1487. Georg. de Zeremlien.

Hogy a török idők mit jelentettek e vidéknek, mutatja a térkép: virágzó, környékbeli helyek, Besenew, Báál, Lak, Aranyos, Tárnok, Tóti csak levéltárak oklevelein szerepelnek ma. »Zeroemlien« pedig 1535-ben még mindig város, — a bátai apátság jószágá, — a Dunán innen, de — 1741-ből való tanuvallomás alapján — ezidőtájt vándorolt át a dunaparti ekkori hadakutjára a jobbpartra, ahol — sárközi falukkal közvetlen kapcsolatban 1773-ig; közben 6—8 évet a pörböli erdőben töltött, de ez évben mostani, valószínűleg nem több, mint negyedik helyére költözött ez a sokat hányatott, de szívós és mindig talpraesett *vándorlalu*. Tehette mert a középkorból olyan erővel indult el,

hogy kibirta mindezt a hányattatást, pusztulást. 1543-ban is, 60-ban is a dézsma-lajstromon 10 frt-tal szerepel Szeremle, mikor a környékbeli falvak 3. 4. 5-tel Baja 50-nel. Az 1580—82-es török összeírás szerint 66 háza van, 90—91-ben 75! (Ugyanekkor Baja 18-al és 22-vel, Csánád 39-el és 38-al, Monostor 22-vel és 18-al szerepel.) S a török idők végefelé (1669) is »Szeremlén városról« szól az irás. Ekkor már a »kalocsai érsek ur Ö-nagsága birja«.

A kuruc-világban már nemzetiségi vidék magyar szigete ez. A kölcsönös öldöklések nem kis vérveszteséget jelentenek. Talán ebből az időből maradt fenn a *cimerfoki monda*:

— Rácok rohanták meg a falut, — tartja a hagyomány, bár némelyik öreg törököt, másik meg tatárt emleget. — A falu leányai a templomba menekültek. Rájuk gyujtották-e, mi? — onnan is kiüldöztek őket. Hogy az üldözök kezébe ne kerüljenek: a Dunába vetették magukat. Pártáik, »peremeik« a vízszínen usztak. Azokról a mai napig Cimerfoknak nevezik azt a helyet.

Sukolás a Sugovicán.

18. sz.-i nagy konszolidálódás idején az ellenreformáció ellenére is békességben volt és szépen fejlődött a falu. A kalocsai érseké — hivatalosan — 1727 óta, de tiszta kálvinista, erdők-rétek-vizek-hátán is megélő keménykötésű besenyő-ivadék és messzeesik Kalocsától, — nem úgy mint Foktó. Csak a vizek áradása zavarja ki békés lakhelyéről s 1773—74-ben fokozatosan árköltözik mai, ill. ősi helyére. Ős-Szeremle helyét a mai faluhelytől É-ra, a temető északi oldalán emelkedő egyházdombja jelöli, ahol még 1741-ben templomromok álltak.

* L. Zichy Oktint.

GAZDAGSÁGUNK történelmi emlékek lesz nemcsakára.

1770-ben mindössze egy féltelkes (26 m. hold) jobbágya volt a falunak, 9³/₈-os, 51 ¹/₄-es, ezenkívül 65 házas zsellére és 4 házatlan zsellére volt. A 130 család 16 ⁵/₈ jobbágytelket művelt. Az 1874-i urbéri rendezés idején azonban a kalocsai érsekiség már 20 ³/₈ urbéri telekért és 343 házas zsellérért nyert kárpótlást. Am a hivatalosan kijáró 881 és fél hold mellett — kiderült, hogy még 2555 hold (per 1200□-öl) van szeremleiek kezén, ami egyrészt arra mutat, hogy a rendezés előtti jobbágyvilágban egyrészt megvolt a lehetősége a »foglallásoknak«, volt tehát »élettér«, másrészt pedig a szeremleiek ki is használták az előttük álló lehetőséget. A mult század hatvanas éveiben állottak elő a különbségek: az életrevaló családok irtással, bérlettel akkor vetették meg a ma is meglevő nagyvagyonok alapját, a falu határain túlmenve. A rendeződés-utáni megkötöttség vágta utját valószínűleg az ambiciónak és a terjeszkedés lehetőségének hiánya ölte ki lassan a vállalkozó-kedvet mind a *termelés*, mind a *termékenység* terén.

Az utóbbi egy-két évtizedben csuszik ki a talaj az öslakosság lába alól, ám a régi vagyoni állapotnak kissé megrongálódott, de még mindig reális képét mutatja a birtokmegoszlás:

1	100—1000	kat. hold.	össz.	terület	385 kh.
21	20—100	«	«	«	818 «
44	10—20	«	«	«	662 «
					1865

Eszerint a falu 5800 kh. határának kb. 30%-a oszlik meg 10 holdnál nagyobb gazdák közt, míg a 2000 lakosu község többi népe osztozik a fönmaradó 70%-on. (Sajnos, a 10 holdon aloli birtokokról pillanatnyilag nem áll rendelkezésünkre kimutatás, mivel azonban az 1000-re zsugorodott öslakosság kezében van még mindig nagyobb részt a föld, közte aránylag kevés a proletár-elem, azt inkább a falu másik felét kitevő bevándorlók közt kell keresnünk, bár azok most rohamosan vagyonosodnak.)

Az anyagiak mellett gazdagságunk másik, talán még fontosabb eleme a *nép-művészeti*. A gazdasági megalapozottság természetesen az ilyen fényvázsnél, mint a sárközi nép-művészet, elengedhetetlen.

Előkelő és finom izlésük az ünnepnapi templomi kivonulások *gála-öltözetében* pompázik legszebben. A népi fantázia ál-

tal kitermelt öltözeti szépnék az anyaga most nagyobb részt »bóti.« A leányalak: mint a lefelé fordított tulipán, térden alól alig érő nehéz selyem, vagy bársony szoknyájuk alatt 8—10 rokolyát viselnek, fent városi izléssel szabott »röpike« a »neu-módi« s a vastag »bibbancos harisnyát« is az olcsóbb selyem váltja fel. A forma nagyjából a régi, legfeljebb a szoknya rövidült meg vagy 20 cm-rel. A szoknyaanyag az ősi — ma nem kapható — ternó helyett lett selyem és bársony. A fölsőtest öltözete azonban lényegesen változott, bár a régi konturok nagyjából érdekesen megmaradtak. A »röpike« elődje azonban 4—5 évtizeddel ezelőtt a házi-szöttes fehér bodorvászonból készült ing-váll volt, föltte »pruszlik.« A fejdísz a koszoruban futó hajtekercs föltti »pe-rem« és a hajfonattal hátul megerősített, a szoknyaalig lelógó, tenyérnyi széles pántlikák. Az ősi viselet teljesen azonos a tolnamegyei sárkőzével s az újabb deformációk is azzal párhuzamosan haladnak. A Gyöngyös Bokréta a régi divatot felújította és kedvelté. — bár nem általánossá — tette.

»Tekerődzős« és »kóntykendős menyecske«

A fiatal »mönycske« különleges fejdíszéről ismerhető fel. Lakodalmá estéjén abba öltöztetik, de csak ünnepi alkalmon hordja. Disze a pártának, főkötőnek és fátyolnak igen érdekes, keleties benyomást adó kombinációjából áll, mslyet a falunak alig néhány szakértő asszonya tud fölrakni. Mondják azonban, hogy ez a viselet rész nem régi: a mult század második feléből való. »Tekerődzés«-nek hívják, róla a fiatalasszonyt »tekerődzés mönycskének.« A tolnaival való azonossága mellett attól abban különbözik, hogy karcsubb, kecsesebb, keskenyebb arcot mutat. A »tulsóféli mönycskét« ken-

dős fejviseletben is még lehet különböztetni az ittenitől, de az árnyalati különbséget talán csak gyakorlott szem veszi észre.

Az asszonyok öltözete »korán sötéte-
dik.« 30—35 éves asszonynak már éktelen
dolog világos árnyalatu ruhát hordani,
40 körül pedig már fekete illik. Talán e
szűk körből házasodó, magát kielő nép
koravenségének szimbóluma ez. A koro-
sabb asszonyi öltözet egyébként azonos a
leánykorival, csak sötét színekben, illetve
feketében. A fejen áll alatt megkötött
kendő. Az idősebb korosztályoknál a bodor
ingváll még állandó.

A nép *alkotó művészete* csipkehimzés-
ben és szövésben nyilvánul. A fekete túll-
re fehérrel való himzést — a rendes sár-
közi himzést — kizárólag főkötők (»féke-
tők«) készítésénél alkalmazták. Ma egyet-
len öregasszony érti Szeremlén ezt a mű-

vészetet.

A fonás-szövés — eredetileg életszük-
ségletek előállítására művelt házipar —
azonban valóságos művészetté fejlődte
ma is virul. Rongypokróc, zsák, szunyog-
háló, ponyva, bodor ingvaszon, konyharu-
ha, törülköző, alsónemű-anyag, ágyhuzat
készül a szeremleiek szövőszékein, de dí-
szes »kendőruhák«, városbamenetekor
elébük köthető, vagy csak menyasszonyi
kelengyében díszül, gazdagság jeléül hasz-
nált pompás abroszok, párnavégek, futók
is. Változatos sárközi mintákban gazda-
gok a szeremleiek. Előbb a sima mintájú
szövés járta, az utóbbi két fél században
azonban gazdagnál gazdagabb »rakott«-
szóttos mintákat mesterkedtek ki az
ügyes hozzáértő asszonyok.

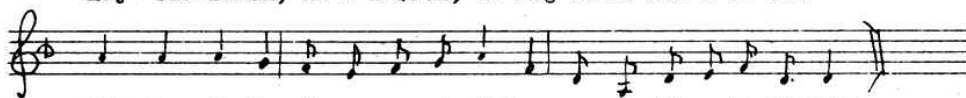
Nótákban, népszokásokban rendkívül
gazdag a falu. Mutatóban hadd álljon itt
egy:

On-nan a-lól, sej de on-nan a-lól dö-rég az ég vil-lám-lik.
Sza-laggy kislány szeremle-i kislány, sáyom ken-dőd el-á-zik.

Maj' sza-ladok, ha a-karrok, Ha mög-áz-ni nem a-ka-rok

Kis Sze-röm-le sá-ros uc-cá-já-ban sze-re-tő-re ta-lá-lok.

VISSZATÉRÜNK A SZAKADÉK SZÉ- LÉRŐL!

Nem hallgathatjuk el, hogy mindez a
gazdagság meddő. Megállapításunkat nép-
mozgalmi adatok bizonyítják. A bácskai
Sárköz e tekintetben is tipikus *Sárköz*.

*

Ezekből világos, hogy szakadék szélé-
re jutottunk a bácskai Sárközben. Amint
előbb utaltunk rá: a termelés és termé-
kenység terén beállott életkedv-vesztés
együttjárt.

Ma azonban — jelentsük örömmel! —
fordul a szél. A falu népe kezdi megta-
lálni önmagát, új életformáját s vele a

termelés és termékenység értelmét. Új
művelési ágakba kezd, a közlekedés és
fel-felvirillanó vállalkozókedve új értékesi-
tési lehetőségeket mutat meg, a népfőis-
kolákon, ifjusági találkozókön formálódik
az új nemzedék lelke. Amikor ma a 30
holdas, fiatal, tanyás szeremle-i gazda új-
ra maga dolgozik a földjén (nem otthon-
ról nézi a béresét, felesét, bérlojéit!) s napi
munka után fáradtan szét néz a birtokán
és tervektől, akarattól terhesen mondja:
— *Ebből a földből kertet csinálunk,
ahoz pedig legalább 4—5 gyerek kell...*
— akkor megérzünk valamit abból, hogy
Sárközben megindultunk vissza a *szaka-
dék széléről*.

Dr. Tóth Kálmán

SOVÁNY ESZTENDŐ

A föld éppen hogy csak termett az idén,
mint szántó, mit a madarak trágyáznak,
de léreg volt jócskán a venyigén,
eper is volt s illata az ákácnak!

A pajta kong, a csűrön nincs lakat,
a szem laza és meddők a gerezdek.
A kevésből, tudod már, mi marad:
inség és adó bőrödön egyeznek.

Ha jársz a domb párkányán, láthatod
— csak vágyuk időz bornál, lágy kalácsnál —
unott egykedvűn hóka tökmagot
rágcsál pár rongyos. Hallgat és csak rágcsál.

Elhajt előttük egy módos paraszt,
két pejlován a szőlőkből alászáll,
A rágcsálókban bő nyálat fakaszt
s utánaköpnék a saroglya-ráesnál.

Temhe szárkupok ülnek szanaszét.
Mint kotlós alá tojást tesz a néni,
alájuk őszi csendet rak a rét.
Ki mezíri majd, meglátja, mi kél ki.

(1940. őszén)

Dudás Kálmán

KÖLTŐ

SÖTÉT TORLAT

*Csak élek és a két szemem
az éber értelem
idegből, csendből s fénytelen
rezdülésekből fényt terem.*

*Jeltelen járok köztetek,
veszl a vádat két fülem —
mondjam rá azt, hogy nélkülem
a színek, hangok özvegyek?*

*Rajtam nem fog már semmitem,
védtelen védett csúcs vagyok,
csak csaljatok, hazudjatok,
én tűröm és én elhiszem.*

*Barátaim a friss hegyek
és hugaim a fellegek,
s megköszönöm, ha elmegegtek,
ha csak egy fűszál tiszteleg.*

— Takáts Gyulának —

*Nem a máglyafüst győz velem.
Nem a gyűlölet tenger titka —
végzetem kezével van írva:
csak azt a törvényt győzhetem,*

*csak az az időtálló szikra,
melynek anyja az őselem.
Lobogok minden őrszemen,
Ellened ezzel szállok síkra,*

*züllött vén bástya! Erőm ezek
vadjától vértess, s költögetnek
a hit, a harc, az öntudat.
S hol a kudarcok, sötét torlat,
s benne őseim hangja porlad -
a holnap bizton fölmutat.*

Dudás Kálmán.

Dudás Kálmán.

Gólyafészek

író: Csirák János

(Hangya András rajza)

Április eleje volt, de az igazi tavasznak még se híre, se hamva. A naposka azért már a délelőtti órákban hunyóított néha-néha egyet a földre. Rövidet, az igaz. Attól ugyan fel nem melegedett, fénybe sem borult semmi. Hunyorgatott mondom, egy rövid félórásckát, de attól, amit látott, alighanem könny szökött ismét a szemébe, mert megint csak esett. Nem is esoda, ha az Isten szeme is könnybelábadt azon, amit látott!

Máskor ilyenkor már zöldbeborult a határ, a falu kicsi házaeskái ünneplőbe öltözve fürödtek a tavaszi verőfényben, készülődtek az ünnepekre: a feltámadásra!

Ma lerongyolódva, roskadozva kushadtak egymás mellett. Volt, amelyik már napokkal, hetekkel ezelőtt összerogyott. A többi meg a fal tövéig kúszó sártenger közepén engedelmes megadás-sal várta a halálos összeroskadás pillanatát.

Máskor ilyenkor a meginduló tavaszi munka tüzetől parázslott a falu. Ma a tanácstalan téllenség kérdőjele vonja kacskaringós barázdáját a soha, a legrégibb öregek által sem emlékezelt vadvizekre, melyek alatt, mint csillogó szemfedél alatt hallgatott mozdulatlanul a tavaszi reménység: a vetés. A kegyetlen kérdőjel kacskaringója ott volt kirajzolva a vakolattól hámló, nedves házaeskák

falain és a reménységeikben keserűen csalódott falusiak gondránkos arcán. Még a gyerekek se kacagtak úgy, mint máskor. Különösen az alsó fertályon, mert ott meg alig maradt gyerek. Mind feljebb szorult a felsőbb utcákban lakó ismerősökhöz, rokonokhoz. Az alsó fertályt halálra ítélte ez a tavasz! Alig maradt ház lakható állapotban. Némelyiket csak azok a falba cövekelt oszlopok tartották, másikat meg talán csak a házbeliek mindennapos cirógató sóhajtása, imádsága.

De ma sokat szikkadt! Reggel óta nem esett!

Pataki Pali ott tett-vett roskadozó háza udvarán. Aggódva támogatta az öreg falakat, árkolgatta, vezetgette el a háztól a faltővig tolakodott piszkos áradatot.

A ház üres volt. Pali sógoréknál fogadták be őket a felvégen. Gyerek is, bútor is, minden ott volt. Csak Pici, a házőrző kutya maradt itt a kazal tövében. Apró kölykei voltak. Így bár nem maradt a ház őrizetlen. Ott nyöszörgött a három kis apróság a szalma tövében, ahogy előbújtak az első napsugárra. A gazda ráncos arcán egy görbe barázda, mintha kisimult volna, hogy elnézegette őket.

— Mintha apadt volna valamicskét... — dünnyögte önelégülten, — Hálá legyen annak a jó Istennek!

Mert Pataki Pali a háza táját ért nagy szerencsétlenséggel kapcsolatban, ha jól összeszámítjuk, mindössze csak egyszer káromkodott. Akkor, amikor az utcai frontra épített téglafal kidőlt. Az asszony szele volt ez is tavaly.

— Elsőbbet a kerítés, aztán, ha jó termést ad az Isten, jut a házra is! — biztatgatta az embert.

Mi tagadás, mutatós volt a rakott fal, igen felvitte a házat, de mégis az vallott csúfságot legelőbb. Az a haszon mégis megvolt benne, hogy most bár jutott téglá a korhadt, öreg házfalak alátámasztására.

Most is ezt rakosgatta. Kőműveskedett a falusi magyar paraszt kényszerű ezermesterkedésével. Hogy a nap is ki-sütött, meg hogy a téglá is, úgy látszott, éppen futja a szükségletet, melegség öntötte el a szívét. Felsőhajtott.

— Hej, Uramisten...

Valami imádságféle sóhajtást akart volna mondani, de hogy a nagyobb áhítat kedvéért még az égre is felnézett, egyszerre elakadt a szava. Maga mellé dobta a kőműveskalapácsot, felállt és vizsgálódva bámult az égre, hol, mintha a rikkoló felhők közül bujt volna elő, egy szál gólyamadár keringett lefelé. Mindinkább szűkülő köröket húzott az égre, mindig lejjebb ereszkedett, míg végre hangos kepeléssel szállt le az udvar végében gubbasztó kis szalmakazalra.

— Azanyád!... — rikkantott fel Pali, — hiszen ez a mi madarunk!

Gyors pillantással fordult háza félig beomlott kéménye felé, melyen a tavalyi gólyafészkek csonka maradványai még ott csüggtek.

Lemondóan legyintett az örvendezve kepelő madár felé.

— No, nem tom, minek örüsz? Nem ládd, mi lett a te fészkeddel is e?! Akar az én fészke! Jobb lesz, ha elmegy a Felvégre! Hess, te buta madár!

Azzal a keze ügyébe eső lapáttal riogatni kezdte a fáradt madarat. Az idevégtére is lerepült a kazalról. Geszen tiltakozott a kiutasítás ellen, de

Egy darabig mintha nem is izgatta volna a madár eltűnése, de aztán mind sűrűbben tekintgetett hol az égre, hol a szalmakazal felé.

— Hát csak elment! — állapította meg déltájban, amikor letette szerszámát, hogy otthonról hazamenjen ebédelni.

— Hát elment, oszt le van! Hászén láthatta ő maga is, hogy mi lett a régi fészkevel a kiminy tetejibe! Oda ugyan egyhamarjába nem rak fészket! Maj ha az én fészke megest kisen lesz — ha az Isten is ugy akarja — tülem ugyan megest rakhatja a régi helyire.

Így nyugtatta meg önmagát Pataki Pali, de azért, amikor a Felvégre ért, csak nagy örömhírszámba menő hírként ujságolta.

— Meggyűtt a madarunk!

Beszélhetnek nekem akármit a sólyommadárról, akár a nemzetes és vitéztlő turulmadárról is, Isten és a magyar falu a tanum, hogy két magyar madár van a világon: a gólya és a fecske!

Az alvégen is csak az ott lakó magyarok maradtak ezidén hajléktalanok, meg a madaraik: az istálló mestergerendáján, a nádas tetejü házacskák ereszalján fészketrakó fecskék, no meg a gólyák. Szomorú sorsközösség!

A délutáni házjavítási munkához már segítséget is hozott magával Pataki Pali: az ifjabb Pataki Palit, a Palesi gyereket. Tagadhatatlan, hogy az önkéntes felajánkozásban nagy szerepe volt a gólyamadárnak is, „aki“ hátha visszajön!

Hát vissza is jött! Mire odaért a gyerekekkel, a gólyamadár már ott kepelte ismét a kazalka tetején.

— Édesapám, — elkendezett a gyerekek, — na zargassa el!

Pali keményen tartotta magát.

— Hászén nem zargatnám, de hova fészkel az istenadta, amikó így állunk? Amára főjebb tanál ő magának kímínyt is, kazlat is, aki szebb is, jobb is, magosabb is! A mienk nem is kazal mán, csak boglya, oszt mi lesz, ha megboly-

gatjuk? Akkó, amikó mán kis gólya is lesz a fészekbe!

A leendő kis gólya felemlítése csak olaj volt a tűzre! Palsi nem szólt semmit, de milyen szokatlan szorgalommal állt neki a téglahordásnak, talán még a gólyamadár is megérezte, hogy az mind őérette történik.

(Hangya András rajza)

Az apa is látta ezt, de mintha boszszantani akarta volna a gyereket, ismét felkapta a kapanyelet s a tollászkodó

madár felé suhintott.

— Hess te, ha mondom!

A magányos gólya felrebbent, de ott körözött tovább a kis porta felett. Palsi sírvafakadt. A madár után is kiabált volna, hogy maradjon, az apjának is könyörgött volna, hogy ne bántsa, de hogy ez a kettős kérése egyszerre mégsem tud formát ölteni egy melegszívű kis falusi parasztyerek száján, hát sírvafakadt.

Csodálatos eredménye volt ennek a szívfenékről felfakadó sírásnak! Pataki Pali félredobta a kapát, a gólyamadárnak meg, mintegy végszóra segítsége érkezett a magasságból egy másik gólya képében, mely mit sem tudván a történetekről, boldog kelepeléssel szállt le párja mellé az ismerős portára, a kazalka tetjére.

Palsi maszatos öklével ledörgölte arcáról a könnyeket s hogy a gólyapár örvendő kelepelését látta, minden átmenet nélkül felnevetett.

— Ehen a másik is e!

Az ember megátalkodva nézte a két madár örömet egy darabig, aztán a munkája után nézett.

— Oktalan állatja, buta madara... — dűnyögte. — Hát erőnek erejével csak itt marad a mi portánkon!... Ugyan az üvéké is!... Jogos nekik! Jogos!...

Hogy a faljavítás közben a félig ledőlő kéményre nézett, vagy háromszor is megismételte: ... jogos!

Nagy szó ez a magyar paraszt száján! Mert ami „jogos”, az ellen nincs fellebbezés! Nincs! Erőltethetik, húzhatják a pert, csűrhetik, csavarhatják, de hiába való erőlködés, mert ami jogos, az jogos!

Pataki Pál nem tanult jogot, de az igazságot nagyon szerette. Honnan örökölte, ki tudja, de valahogy a vérében volt ez a jogtisztélet. Nagyon tisztelte a más jogát is, de a magáét is védte körmöszakadtáig! Még azon túl is!

Még alig egy esztendeje, hogy visszajöttek a magyarok. Istenem, de rég volt, amikor kimentek! Ő ugyan nem tudja, hogy volt, mert a fogságból csak később

engedték haza, mire hazajött, itt már más világ volt. Ő nem ilyen hazatérést várt.

Leszórta magáról keshedt, tetves rongyait és elcsukló hangon így köszöntötte apját:

— Édesapám!... Hát jogos ez így?...

Az öreg Patakinak nagyot kellett nyelnie, míg szóhoz juthatott.

— Én tudom, hogy nem az, édes fiam... de jogos lesz menten, mihelest csak egyszer is úgy hinnétek, hogy... tán jogos!

— No én nem hiszem, ameddig élek!

— Még haló poromban sem! — válaszolta az öreg s csak aztán ölelkeztek össze.

De tartották is mind a ketten. Mert, hogy az öreg Patakit eltemették, a Szülilike korá tavasszal orgonabokrot ültetett a sírjára, de kiszáradt. Próbálkoztak vele aztán többször is, de csak kiszáradt. Tavaly meg, alig, hogy bejöttek a honvédek, Pannika, a nagyobbik unoka a maga ügyetlen kis kezével odadugott a sír tövébe egy szál cserjét, amit épp akkor hajítottak ki a plébános kertjéből, ahol ritkígtatták a bokrokat és lán, megfogta! Olyan szép virágokat hajtott már a nyáron. akár a kertésztől vették volna a városban!

Pataki Pali megértette a virágfakadásból apja üzenetét. Tiszta lélekkel vette tudomásul, mert huszonkét esztendeig állta ő is becsülettel a kimondott és szíve, lelke gyökeréig átérzett szentenciát: nem jogos!!

Hogy aztán bejöttek a honvédek újra, amikor újra feltűzhette a régi, eldugdosott medáliákat, megint csak nem tudott másképp kifejezést adni az örömeinek, mint úgy, hogy széles paraszti tenyerével nagyot ütött mellére, az ünnep-lős ruhára feltűzdel medáliák fölé és elcsukló hangon rikkantotta:

— Így már jogos!

Jogos volt nagy, túláradó öröme is, talán oktalán, de szép és büszke gesztus volt az is, amikor a bosszú órájának idején kikerülte azt, akit bántani szere-

tett volna, de úgy érezte, így szép ez, így jogos!

A nagy öröm után következtek aztán az apróbb örömök. Palika fejébe húzták a kis piros huszársapkát, Pannika hajába nemzetiszínű szalag került, aztán az sem volt utolsó, amikor behívták esküdtnek a faluházára!

Szép volt ez mind és Pataki Pál tisztán, nyilvánvalóan érezte, hogy jogos is!

Van az ügy, hogy fekete üröm cseppen a legfehérebb örömbe. Van az ügy! Minden rendbe ment volna, csak az új aljegyző ne akart volna mindent olyan nagyon tudni. De mindent jobban tudott és nem igen túrt ellentmondást.

— Nálunk, Hevesben ezt jobban tudják! — szokta mondani.

Pataki esküdt úr valójában legbelül úgy érezte, igaza van ennek az embernek. Csak ne szólt volna ilyen kioktató, ilyen furesza hangon.

— Jegyezze meg, én tizenöt éve vagyok a közigazgatásnál, én ezt jobban tudom!

— Hát meg is jegyzem, jegyző úr, de én meg huszonkét esztendeig vártam, hogy szépen szóljanak hozzám!

Aztán bement a bíróhoz és bejelentette, hogy nagyon nem ide való embernek érzi ő magát. Itt van ez a rettenetes víz is, a háza majd összerogy, ő nem vállalhatja tovább az esküdséget.

A bíró hümmögött, az öregjegyző marasztalgatta s valami olyasfélét mondott, hogy ő csak szabadságnak tekinti azt a pár hetet, amit távol fog tölteni. Aztán beszélt a háborus idők sorsváltásáról, a festvéri összefogásról, meg sok mindenféléről, de Pali zúgó feje nem is fogta fel a szavak értelmét. Bosszús volt. Kimenet a folyosón elfordította fejét, hogy az aljegyzőt meglátta.

Odakünn az utcán lehangoló unalmas-sággal szakadt a márciusi eső a napsugár után kívánczó, sártengerben fuldokló falura.

Azóta szinte szakadatlanul esett. Pár napja csak, hogy elállt s felhőrongyaiból erőlködve kászalódik fel a régőhajtott napsugár.

Minden gondja most a házacská megmentése.

Csak téglából futná! De nincs. Ez a kidőlt fal arra elég, hogy a ház falait rendbehozza, de a kéményre már nem futja. Mondják ugyan, dobolták is, hogy az aljegyzőnél lehet jelteni, akinek téglá kell, mert majd vasuton hozatnak, de Pali oda se hallgatott, el sem ment. Amit az aljegyző mond, az nem mind szentírás, még tán Hevesben sem — gondolja magában és erőlködik tovább a maga szegénységében.

Aztán ez a szalmahistória is!

Nem sok, de van. Másnak még ennyi sincs. Aztán valódi árpaszalma, ami különösképpen alkalmas a viklikészítésre! Elég is lenne, elég is lett volna, ha nem jön közbe még két jogos igénylő: a Pici három kis kölykével, meg a tegnapi hazatérő két golya!

Nagy fejtörés ez!

De azért lám, a nap süt mégis! A víz is úgy itatja a földdel, mintha az nem zabált volna már meg eddig is a sok létől! A sáron, árpaszalmán hizlalt viklik is ott kövérkednek a kijavított házfal tövében. A napocska meg, mintha restelkedne eddigi mulasztásai felett, szaporán sietséggel szárítgatja őket. Még csak egy kicsi hibádzik. Alig egynéhány kosárka szalma.

Pataki Pál nem mer hozzányúlni a saját szalmájához. Igaz, Pici is őrzi. Nem ugatja meg ugyan, meg se harapná, csak néz rá a gazdájára és a szemé beszél.

— Ugyan gazdám! . . . ugyan már no! Nem magamért beszélek, mert én itt maradtam a mi portánkon hüen, kitaróan akkor is, amikor te magadat és a családodat felmentetted a felvégi ismerősök-höz! Tudom, nehéz volt neked is, de valld be, a nehezebbik részt én választottam mégis! Én itt maradtam!!

A mi Palink nem azért volt a kutya gazdája, hogy ne értette volna a néma beszédet is. Várt egy napot, várt több napot, akadt dolga itt is, ott is. A szalmakazal felé ha ment is, csak azért ment, hogy a társtulajdonosokat: a Picit és a golyákat szemügyre vegye. Csak

nézte őket elgondolkodva és tanult tőlük. Nem szólt semmit, legfeljebb egy szót dűnnyögött elfordultában.

— Jogos!

De mert a sártekerceket szalma nélkül csak nem lehetett elkészíteni, hát óvatosan olyankor lopkodta saját szalmáját, amikor a társtulajdonosok nem voltak otthon. Volt amikor a társtulajdonosok nem voltak otthon. Volt amikor Pici kutya fogta meg a lopáson. Pici ilyenkor alázatos megadással búj be kölkei mellé s gazdája mintegy mentegődve szúrt fel a szalmahúzó horoggal magasabbra, a kazlacska teteje, a gólyafészek felé.

Nagyobb volt a baj, ha a golyák valamelyike lepte meg a lopáson! Ilyenkor volt mit hallgatnia! Megbotránkozó kelepeléssel utasították el a társtulajdonost és Pál gazda nagy megütődéssel hallgatta a hangos szemrehányást.

— Hát ez a köszönet, te élnetellen! Olyan gyámoltalan voltál pár héttel ezelőtt, hogy azt se tudtad, mihez kezdjél. Hát nem tőlünk láttál, nem nekünk köszönhetsz mindent? Nem mi bátorítottunk? Ugye elámultál, amikor láttad, hogy mi megérkeztünk? Hazajöttünk mi is, mert a miénk is ez a föld, akár a tiéd! Mi nem siránkoztunk a pusztulás láttán, mi első nap már építeni kezdtünk! Te csak utánoztál bennünket! S most akarsz megfosztani fészkiunktól, amit keservesen újraépítettünk, amikor pár nap mulva már kicsi fiókánk kidugja a fejét a tojásból!

Pataki Pál óvatosan visszahúzta a szalmahúzó horgot, az ingó-bingó kazlacska meg támasztotta ismét egy keze ügyébe eső ruddal s mentegetni kezdte magát:

— Jól van no! Bamba madara! Hát nem érted, hogy a te javadra szólók! Hát amott, a kímény hegyibe akarom a fészketeket, ahun vót is! Dehát nem tom mi lesz így is, mer kevés a téglá!

Így átvitázott Pál gazda a kazlacska felett madaraival, kutyaival és önmagával. Szigorú belügy volt ez ugyan, a Pataki-porta belügye, de a szenzáció-

ra éhes falu hamarosan tudomást szerzett róla. Volt, aki helyeselte, volt, aki kinevette.

— Ugyan ne egyen a magadé, Pali! Hajdd le onnan azt a fészket, a kis kutyákat meg el köll ázni! — mondotta a kegyetlenebbje, a szájasabbja.

— Nem áldásos bántani a gólyafészket! Süt már a nap is, legfeljebb pár héttel később lesz kész az istállóra való vikli! — Így érvelt a csendesebb fajta.

Egy reggelen azt is megállapította Pali, hogy bár kétszáz téglá kellene, hogy a kémény kész legyen. Ha ez a kétszáz téglá meglenne, az istálló viklijei, a szalmakazal társtulajdonosaival együtt várhatnának még valameddíg. Ha meglenne az a kétszáz, de még kettő sincs az egész portán!

Megvakarta a fejét, ami nagy elhatározások előjele szokott nála lenni, kezébe markolta a szalmahúzó horgot és határozott lépésekkel megindult a szalmakazal felé. Megindult. A Pici, mintha valami nagy bajt érzett volna, éktelen ugatásba kezdett. Mintha az emeleten lakó birtokosokat ébresztgette volna, veszett csaholással ugatott a kazal teteje felé. Kicsinyei vinnyogva másztak ki utána. De a fentieknek sem kellettett valami nagy ébresztgetés! Ott kelepelt mind a kettő már a fészek szélén nagy ijedtséggel, vagy bolondos örömmel, mert hosszú nyakukat kérdőjellé görbítgetve, hátracsavargatva iparkodtak a hangos kelepelésben túltenni egymáson.

Pataki Pali megátalkodva nézte ezt a nagy összefogást. Megtorpant. A dolgok mélyére tekintgető természetű volt amúgy is. Hogy hirtelen megállt, arra gondolt, milyen szép, ha összetartanak! Ha állatok is! Le kellene ezt a jelenetet rajzolni és mutogatni a magyaroknak mindenfelé, hogy tanuljanak belőle. Mert nagyon is lehet az állattól tanulni! Ó tudja csak, hogy mi mindenre nem tantigatta őt már a Pici is, a gólyák is.

A mély tanulságok levonása után azért csak elnevette magát a furcsa hangzavarra. Picivel versenyt ugattak a környék kutyái is, kicsinyei pedig — nini, már a szemük is kinyílt! — ott vinnyogtak a lába körül, fenn a gólyák a fészek körül egymást füllicitálva kelepeltek s ahogy felnézett a fészek felé, még ő is elrikkantotta magát!

Hogyisne! A kocsikeréknagságú gólyafészek közepéből „valaki“ kinézett!! Pelyhes, pihés, nagy fej, melynek fele szem, fele csőr! A gyenge nyak nem is bírta sokáig, lecsuklott és visszahüppentette a nagy fejet a még nagyobb fészekbe. Kis gólya! Hát ezt ugatta a Pici?! Ezért ez a nagy rivilinció?!

Észre sem vette, hogy Pici már az utcai kapu felé ugatott nagy dühhel. Csak hatósági embert ugatnak így a falusi kutyák!

— Pali bácsi! — hangzott feléje a kiskapuból.

Megfordult. De már felesége is ott állt a konyhaajtóban.

Péter volt, a kisbíró. De nem úgy köszönt, mint a többi „fél“ házánál, hogy csak megdőfné bütykös ujjahegyével a föveget! Nem!

— Adjon Isten jó napot mindnyájuknak!

Még az asszony is elfogadta a köszöntést. Nagy ügy készül itt az előjelekből ítélve!

— Az aljegyző úr tisztelteti az esküdt urat, hogy az a kétszázötven téglá, akit az esküdt úrnak tartottak vissza, külön van rakva az állomáson. Az aljegyző úr már meg is mutatta a Nagy Misának, hogy fuvarozza be ide, ha hirtelenjében nem tanát vóna az esküdt úr más alkalmatosságot...

Pali türelmetlenül közbe akart szólni valamit, de az asszonya is közelebb lépett, a kisbíró sem állt meg az üzennettel.

— Meg az öregjegyző úr kéreti, hogy mihelyest kész lesz a kémény, hát csak legyen szíves legyünni a faluházára, mer a munka igen megsaporodott, oszt nagyon kívántatódik már, hogy az esküdt úr ott legyen.

— Ott lesz! — felelt rá hirtelenjében az asszony.

Pali az asszonyra nézett, de mire szólt volna valamit, már a kisbíró is megindult.

— Isten áldja!

— Isten áldja! — fogadta el sietve az asszony.

A kapuból még visszafordult a kisbíró.

— Szójjak a Nagy Misának a fuhar végett?

Pataki asszonya elé lépett, hogy megelőzze a szólásban. Nagyon komoly, nagyon hivatalos volt az arca. Vagy két ílékzetvételnit várt, míg kimondta.

— Nem köll!... Majd kísübbet magam értekezek vele!

Az asszony meg a kisbíró összenéztek. Pali megindult lassan, tempósan a kazal felé. Vissza se fordult, amikor mondta:

— Tiszteltetem az öregjegyzőt, oszt megmondhadd, hogy... ha pintekre meglesz a kémény, hát a szombati hetpiacra mán ott lehetek a faluházán!

Nem esett több szó. A kisbíró ment a dolgára, asszony befordult a konyhába, Pali megindult a porta vége felé, hogy helyet készítsen a téglának. Pici kölykeivel visszamászott a kazal tövébe, fenn az öreg gólya megnyugodva ült a fészekbe pelyhes fiókája mellé, Pali pedig a keze ügyébe került karóval óvatosan feltámasztotta a kazal bal sarkát, mert mintha ferdén állt volna.

A napsugár babusgatón, kedveskedően szárítgatta, aranyozta, melengette az egész falut.

ÉJSZAKA

Valakiť talán megölte. Vere csorog
s ráfolyik az éjszakára. Lelke rázza
a fákat, az ágak közt zenél
és beszél
a felhőkkel is és árnyakat imbolygat.
A házak hosszú sora fekete,
riadt és hallgat.
Valahol kapuť zárnak,
autó zug messze kocsi szalad,
az uccán már alig járnak.
Most egy árny közelg a fák alatt,
elkésett munkás, bandukol haza,
cipője kopog. Aztán csend.
Sötétség... Éjszaka...

Illés Sándor

*

NOVEMBERI ALKONYAT

Olyan az ég, mint piszkos lepedő
amelyet epedő cselédlány terített a kötélre.
Lucskos köd szítáj belőle,
s a házakra hullik. Morcosak lesznek
az ablaküvegek, s a gyerekek
sírva lefekszenek már öt óraker
mert sötét van, mintha zsákból öntenék.
Az utcán kocsi zörög,
kutyák vonitanak fájdalmasan
és lámpákat gyujtanak a házakban.
Sötét lesz hirtelen. Éjszaka
a hold kidugja vörös fejét a fák közül
és felgurul a házak tetejére...

Illés Sándor

Bácskai népdalok

A huszas évek elején, amikor a magyar népdal-gyűjtés már nemcsak zeneci, hanem nemzeti ügygő lett, Bácska már elszakadt Magyarországtól. Az egyéb gondok között eltörpült a bácskai magyar nép dallamvilágának sorsa. Még a magyar nőt is titokban sirt a cigány hurjain, s magyarul muzsikáltatni tün-tetés-számba ment. A városi ember nem is sejtette, hogy néhány magyar falu zárt közösségében élénken él az ősi magyar dallam és segíti nemzeti hűségben tartani az elárvult sziveket. Ezek a dallamok a magyarság lelkivilágát őrizték meg változatlanul a népben, tehát azt a funkciót teljesítették, ami a népdal hivatása, s amit a szerbek már politikai csen-gésű jelmondatba foglaltak: A dal tartott meg bennünket, hála néki!

De hogy ezeket az ősi dallamokat a feledés kódéba löki lassan a városiasodás vágya és ezért meg kell menteni őket, azt kevés ember tudta nálunk és talán csak egy akadt, aki hozzáértéssel és nem csekély áldozatossággal fogott hozzá e népdalok gyűjtéséhez. Kodály

Zoltán tanítványa, dr. Kiss Lajos volt ez a lelkes gyűjtő.

Dr. Kiss Lajos bejárta nemcsak Bácska, hanem Bánát és Szlavónia magyar falvait is, és ezernél több ősi daltalant jegyzett le. Ezek között számtalan teljesen ismeretlen volt és még változata is hiányzott a magyar népdal egy-egy típusából. Az ősi magyar ritmus és az öthangu dallamstílus mintájára alakultak ezek a népdalok, de már bennük van a Bácska sajátos lelkisége is. Hogy itt születtek azt gyakran nemcsak a szövegben szereplő helyi utalás, de a dallam is elárulja.

Legtöbb népdalt dr. Kiss Lajos a dunamenti Gomboson gyűjtötte és ebből a gazdag, érdekes gyűjteményből mutatunk be alább négy eredeti népdalt. Az első kitünő példa arra, hogy a nép nem veszi át változatlanul a város hatásait. Gyakran úgy átfurmálja, hogy felöltik a gyant bennünk: nem a város hozta-e a faluból a dalt, hogy aztán a cigány avassa nótává. Pedig csak a városi dallamot alkalmazták ősi stílusra és a vers nyelvet zamatosították népvé.

Rubato $\text{♩} = 176$

Nem akar az ökörsorda legelnyei, Nem akar a kisanyagomboson nyelnyei,
Szereték fűben akar-johanni, Még kellek a szivemnek hasanni.

Gombos, 1938. É. Varga Mihályné, Szüts Rozi 84. é.

A gombosiak régi néptánca a Tüsköm-tánc, amely átvészelt az ősi stílus hanyatlását és amellet, hogy ma is fris-

sen hat, benne él a zenei gyakorlatban. Az alábbi dallamnak számtalan verse van.

Tempo giusto $\text{♩} = 120$

A rok-parton Kácsalójai, És a Kisbány de pánthikai! Hük nekü,
mert van neki, Szere-fője vette neki.

Gombos, 1939. É. Nemes Gáspár 63. é.

Gomboson még igen sok régi stílusu dallam él, amely nem nélkülözi a magyar nép hagyományos diszitő, cifrázó motívumait. Az itt következő dallam is ilyen. Tele van huzással, hajlítással, cif-

rázással. S annak ellenére, hogy a műdalok beszivárgása egyre jobban erősödik, mégis közkedveltek ezek a dalok. Ezt, amelyet itt bemutatunk, még a fiatalok is tudják Gomboson.

Parlando $\text{♩} = 168$

Vörösödik az ég aj-ja, alacsony az fejem aj-ja.
 Gyere, babám, igazítsd meg, his az szívem, igazítsd meg.

Gombos, 1938. É. Batskó Mártonné, Nemes Maris 88 é.

Végül lássunk egy a legújabb népdalstílushoz tartozó dallamot. Az első világháború vérözönéből való hazavágyás szülte. Biztos, hogy szerzőjéül nem szabad kizárólag a gombosi magyarokat feltüntetni. Ott alakult ki ez a dallam a lövészárkok partján ütközetek szünetében, különböző vidékekről származó ma-

gyar katonák énekeltek és a gombosiak csak úgy őrizték meg kicsit-kicsit változtatva rajta, mint háborús emléket. És érdekes, hogy a hagyományos ötfokusághoz való ragaszkodást még a háborúban annyira elterjedt műdalok sem tudták gyöngíteni. Az ősi öthangúságot nem zavarja egyetlen átfutó hang sem.

Tempo giusto $\text{♩} = 112$

Kedves édesanyám, ha feldakaszt keresni, szerbjei csatáira gyere ki.
 Ott fekszik egy tuskobokor fa jalatt, kedves édesanyám kiúthatsz magadat!

Gombos, 1940. É. Nemes Pál 31 é.

*

A dr. Kiss Lajos által felvett bácskai népdalok szakkörökben már ismeretesek, mert a gyűjtő munkásságát nem egy zenei folyóirat méltatta érdeme szerint. Csak a Délvidék városaiba nem jutott

még el népünk dal-kínese. Pedig a lezüllesztett falusi gyöngyösbokréta helyett ez a magyar népléleknek igazi, értékes ajándéka, amelyet Kiss Lajos közvetítésével kapott az ország.

Herceg János

A némettség helyzete Délvidéken

III.

Magyarország etnográfiai térképe a legtarkább színfoltokat a déli végeken tünteti föl: a Duna és a Tisza közén tizenkét nemzetiséget gyűjtött össze a történelem. A török vész után Bácska az örökös települések színhelyévé alakult át; a gyérenlakott területeken és a lakatlan pusztaságokon a betelepítés nagy történelmi munkája több mint három évszázaddal ezelőtt indult meg, s azóta is szakadatlanul tart.

Bácska kapui előbb a hontalanná vált délszlávok előtt nyílt meg, majd a szerbek, bunyevácok és sokácok után az ország északi szlávjai: a ruthének és a tótok költöztek a délvidéki földekre. A népességi mozgalom időközben kiterjedt az egész országra: a szlávok után jöttek a rajna menti német telepesek, akiknek „honfoglalása” egy évszázadra előre meghatározta e vidék néprajzi alakulását, gazdasági, ipari s némely tekintetben kulturális fejlődését is. A telepítő földesúr szándéka a pusztai földek benépesítése volt, a németek betelepítése azonban sokkal többet jelentett ennél: történelmi szerepet is, amely eleve magában hordozta a gazdasági térfoglalás és összefüggő nyelvterület igéreteit.

A németiség betelepülése két egymástól különböző történelmi korszakban történt. Az első telepesek a XVIII. század harmadik és negyedik évtizedében indultak el a birodalom déli végei felé; az apatini és küllödi elosztó állomásokról Délbácskába, az ugynevezett lapos-Bácskába mentek Szent-Iván, Szent-Fülöp, Szépliget, Palánka földjeire, és a dunamenti Pétervárad-i sáncokat népesítették be. Az első települőkkel nemcsak iparosok, hanem földművesek is jöttek, akik az elhagyott földeken rövid idő alatt virágzó gazdaságokat fejlesztettek ki. A második település, a század vége felé II. József császár idejében indult.

Ez már jóval kisebb méretű volt, s nem is annyira a betelepülés fokozását eredményezte, — mert északi szlávokat és kunsági magyarokat is hozott a déli földekre — hanem az elrendeződést és az áttelepítéseket mozdította elő. II. József nemcsak a népesség számát igyekezett szaporítani, hanem a gyenge kulturájú Bácskaságban a műveltséget, a céltudatos, belterjes gazdálkodást akarta emelni. A németiség ekkor már nem a „lapos” vidék felé vette útját, inkább Közép-Bácska felé fordult és a Telecskai dombok alján létesített új helységeket. Ezek a telepesek nagyjából iparosok voltak, akik a dombos vidéken az ipari lehetőségeket keresték. A magvas növények termesztése nem jelentett jövőt a földművelésben teljesen járatlan népnek, éppen ezért, a telepítő szellemében, az ipari növények termesztését iparkodtak meghonosítani. Így lett legkedveltebb terményük a kender, amelynek termelése és kikészítése a németiség későbbi gazdagodásának főforrása volt.

A dunamenti zsufolt községek németjeinek áttelepítésével Közép-Bácskában is új lehetőségek nyíltak a fejlettebb gazdasági élet kibontakozására. II. József császár telepei itt vetették meg Bácska iparosodásának alapjait, s ugyancsak itt rakták le az egyévszázaddal később meginduló industrializálódás alapköveit.

A német kezdeményező erő és úttörő munka kendergyárakat, gőzmalmokat eredményezett. A termékeny, hálás föld ipari növényekben is bőségesen fizetett a takarékos és számító új földesúrnak, aki alig pár esztendővel a honfoglalás után a haladó népi élet képviselője lett a megyében.

2.

Apatin után, a második település során Cservenka volt a német telepes iparosság gyűjtőhelye. Ide csoportosultak azok a pfalzi, vesseri, württembergi és Hannover-környéki németek, akiket a

jobb megélhetés ígérete indította 1785-ben Délkelet-Európa felé. Bár József császár telepítési mozgalmát a német fejedelmek a legszebb ígéretekkel próbálták ellensúlyozni, nem tarthatták már vissza őket, mert Bácska — az apatini és palánkai német telepések leveleiből ismerve — nemcsak hogy mindennel ellátta a jövevényeket, hanem ígéretes jövőt is jelentett számukra.

„Az ide hivottakat kész házakba, gazdaságilag felszerelt udvarokba várta szabadalmakkal a császár. .!“
 „Minden jóval ellátott gyarmatosok voltak“ — mondja az egykorú német följegyzés és ugyancsak ezt igazolja az első cservenkai telepések névsora és vagyonkimutatása. A betelepülő 515 német család közül 351 kapott lakóházat, fél sessio földet — körülbelül 16 láncc területnek felel meg, — 800 négyszögöl szőlőt, azonkívül kocsit, lovat, ekét, kaptát, kaszát, vasvillát és teljes gazdasági felszerelést kötőfékkal és mosóteknővel együtt, az utolsó szögig. 164 kézműves család kapott lakóházat, 800—800 négyszögöl kertet és iparágának megfelelő teljes felszerelést. A császári pátens közel 2.000.000 forint kincstári költséggel 550 nádfedeles, vertfalu házat épített föl a község területén és 3781 lélek számára teremtett új otthont.

A település után a jövevények minden igyekezete az anyagi jólét fejlesztésére irányult, ami a dunamenti németeknek sikerült is, csak a cservenkai telepéseket tartotta vissza a mocsaras vidék egészségtelen környéke. A betegségek és járványok következtében a halálozási arányszám ijesztenően fölszökött és a két ízben dühöngő kolerajárvány úgyszólván megzúzta a lakosságot. A XIX. század első évtizedében már az volt a helyzet, hogy az elemi csapásoktól elgyöngült, süllyedő falu eltűnik a Telecskai dombok lejtőjéről és a vasszorgalmú németek nem tudnak megbírkózni a kedvezőtlen éghajlati viszonyokkal. Ujabb elemi csapás mentette meg őket. A talajvíz óriási pusztításai meggyorsították a Ferenc-csatorna kiépítési munkála-

it, s amikor az elkészült, a község megszabadult a földet, termést, állatot és embert gyilkoló középbácskai mocsártól. Amit a víz négy évtizeden keresztül elvett tőlük, azt a vízárok visszaadta. Amidőn Ferenc császár sétahajóján megtekintette a Ferenc-csatornát és a cservenkai németektől megkérdezte, hajt-e nekik hasznot a víz, egy öreg sváb így válaszolt: „Császár uram, mindenünket, amink csak van, e vízároknak köszönhetjük!“ . . .

Amint gazdasági életük helyreállott, a német termékenység is leküzdötte a kolerajárvány nagy pusztításait. 1867 után a község falai között már több mint 6500 lélek élt és az 1900-as népszámlálás már 7563 lakóst mutatott ki Cservenka területén. A lakosság nemzetiségi megoszlása: 6911 német, 499 magyar, 60 szerb, 49 horvát, 38 tót, 1 oláh és 4 egyéb. A vallás szerinti megoszlás: 531 katolikus, 50 görögkatolikus, 43 görög keleti, 5379 evangélikus, 1458 református, 67 zsidó és 35 egyéb. A népmozgalmi adatok az 1910-es és 1931-es népszámlálások során már nem mutatnak ki emelkedést a német lakosságnál. A lakosság száma bár emelkedett, de a szaporulat nem a születés következtében állott be, hanem előbb a magyar mezőgazdasági cselédek, később a délszláv és cseh munkások beköltözésével. Az 1931-es népszámlálás a jugoszláv uralom alatt ezeket az adatokat tüntette föl: a község lakossága 9043 lélek. Nemzetiségi megoszlása: 6969 német, 1247 jugoszláv (szerb, horvát, szlovén), 582 magyar, 132 csehszlovák, 33 orosz, 57 román, 8 kisorosz, 8 zsidó és 4 olasz. A népszámlálási adatok alapján a német és a magyar lakosság számáránya a következőképpen alakult:

Évszám	Összlakosság	Magyar	Német
1900-ban	7563	499	6911
1931-ben	9043	582	6969

A lélekszám emelkedése a magyarságnál megközelíti a 20 százalékot, míg a hémetség szaporulata 1 százaléknak felel meg. A termékenységről, szapora-

lakosságáról híres Cservenka község ma ugyanazt a képet mutatja a népmozgalomban, amit Apatin és Bácsfeketehegy lakosságánál láttunk. Egyetlen német község egész Dél-Bácskában Szent-Fülöp, ahol a népesedési számoszlopok nem visszaesést, hanem némi emelkedést mutatnak.

Délvidék fölszabadulása után a lakosság nemzetiségi megoszlását kimutató táblázat megváltozott ugyan, de csak annyiban, hogy a szerbek, horvátok, szlovének és csehek elköltözésével kimaradtak a fősorolásból és helyettük a magyar számoszlop gazdagodott. Új-Cservenka nevét is megváltoztatta a történelem: ma „Istenvelünk“-nek hívják és földjein Bácska valamennyi népe között a legtermékenyebb népcsalád él: a bukovinai székely.

3.

A halmos vidéken körzövel és vonalzóval készült ez a telepes község: a német gyakorlatiasságnak és pontosságának a példaképe. Utcai nyilegyenesek, keresztbe-hosszába átszelik a községet, mint valami nagyvárosi sugárutak. Olyan szélesek és nyíltak, hogy az utca bejáratából látja az ember a két-három kilométernyi hosszúságú utak tulsó végét. Nem fényes, s nem csak magának tündöklő zárt község, mint Szeghegy, hanem teljesen egyszerű, minden dísz és különleges ékesség nélkül. Az ünnepélyes látványosságok helyett hétköznapi képek fogadják a járókelő idegent; márványlapokkal díszített villák és luksuszuházak helyett szerény, fehérre meszelt épületek, fekete gyárkémények, szürke hombárok és dolgozók műhelyek sorakoznak utcahosszat. Nem város, még csak nem is nagyközség, mégis Közép-Bácska egyik legjelentősebb gazdasági gócpontja a csatorna partján.

A község területe 11.398 katasztrális hold, amelynek túlnyomórésze szántóföld és szőlő. A termőterület a következ-

zőképpen oszlik meg a lakosság között:

0— 1	katasztrális holdig	65	százalék
1— 5	„	15	„
5— 10	„	4	„
10— 20	„	8	„
20— 50	„	5.5	„
50—100	„	1	„
100	katasztrális holdon felül	1.5	„

A község állattállománya: 839 ló és 1200 darab szarvasmarha.

A bácskai német községek közül Cservenka az egyetlen hely, ahol az agrár-lakosság 65 százaléka egyholdas törpebirtokos, vagy földnélküli paraszt. Igaz, hogy a földnélküliek nagyjából a magyar zsellér családok és gazdasági cselédek soraiból kerülnek ki, de németek is nagy számban vannak közöttük, s ezért nevezik maguk a németek is Cservenkát a legszegényebb német községnek. Birtokpolitikai szempontból a legkevésbé rendezett ez a terület, mert a középbirtok — 20—50 holdas gazdaságok — mindössze 5.5 százalékat teszi ki a termőterületnek, a törpebirtokosság száma viszont meghaladja a nyolcvan százalékot. Birtokpolitikailag ma sem rendezett a helyzet. Az uradalmi birtok gazdasági főszerepét a világháború után a jugoszláv agrártörvény változtatta meg, amikor Új-Cservenka területén dobrovoljacok betelepítésével kisgazdaságokat létesített. Ezek a gazdaságok ma is léteznek, mert az eltávozott szerb telepesek helyébe bukovinai székelyeket telepítettek, s így a fölparcellázott terület nem kerülhetett már vissza az uradalmi birtokokhoz. Az uradalmi birtok 1.5 százalékos megoszlási aránya ugyan nem változott, de a nagyparasztai réteg állandóan növekedőben van, évről-évre fogyasztja a törpebirtokokat és a kiszoruló törpebirtokosság mind nagyobb számban fordul az ipar és a gyárpar felé.

Az első német telepesek másfél századdal ezelőtt a bácskai magyaroktól és a szlávoktól tanulták meg a földművelés mesterségét és évtizedekkel később túlhaladták mestereiket, ők maguk fejlesz-

tették ki a mai belterjes gazdálkodás színvonalát, s ők tanították meg erre a körülöttük élő földművelő népeket. A fejlődés a Dunamentén és Közép-Bácskában egyforma vonalat mutat, egészen a századfordulóig. A cservenkaiak nem maradtak meg a földművelés mellett. Az 515 betelepülő család leszármazottjai közül alig 20 német család tartotta meg az ősi birtokot, a többiek mind elhagyták. Nagyrészüik visszatért az ősi iparágakhoz; kenderföldolgozó, műszövő, takács, kőműves, asztalos vagy rostaszövő lett belőlük, a teljesen leszegényedettek téglavetők. A földet elhagyók másik része vándorbotot vett a kezébe, előbb a Balkán felé vette útját, Boszniában, Szerémségben, Hercegovinában, Észak-Szerbiában és Bulgáriában dolgozott, majd a századfordulóban az amerikai ígéretek csalták át őket az újvilágba.

A magyar déli végekre telepített családok közül a pfalziak lettek a vándorok, Cservenka földje sokat kiengedett a széles világba és keveset hívtott vissza közülök a bácskai földekre.

A kisipari műhely és a gyár sokkal hálásabb munkaterülete a cservenkai németnek, mint a szántóföld. Itt a termelés útát nyit a vasszorgalmú dolgozó előtt a boldogulás felé. A többtermelés és a minőségi termelés elősegíti a szellemi önállóság kivívását, a gyakorlati újítások bevezetését, a szakmában való állandó tökéletesedést és haladást. Cservenka ipari fejlettsége bár nem áll még az apatini ipar színvonalán és nem kölcsönöz városi jelleget a községnek, de útja ugyanazon kerékvágásokban halad és három vasútállomása már sejteti, hogy itt is új város van kialakulóban. Apatin és Verbász már a várossá emeltetés előtt állanak, és a jövő fejlődése Közép-Bácskában is teremthet új városokat.

A csatornai német község ipari fejlődésének történetét a cservenkai ipartestület jegyezte föl. A céhrendszer alapszabályait tartalmazó okmány 1808-ból származik, amikor a bácskai ipar még gyzermekcipőkben járt. 1824-ben, a céhrendszer idején 87 iparos működött Cser-

venkán, alig másfél évtizeddel később már 133 tagja volt a céhnek. Az 1872-es adatok szerint az iparosok száma 173, a századfordulóban 200-ra emelkedett. 1929-ben 367 tagja volt az ipartestületnek, a harmincas évek második felében ez a szám visszaesett 250-re és ma megint emelkedőben van.

Az önálló kisiparosok számát jóval meghaladja az ipari üzemekben dolgozó segéderők és ipari munkások száma. A nagyipari vállalatok több, mint ezer munkást foglalkoztatnak, s ezeknek is túlnyomórésze német.

A község szegény dolgozóinak élető ereje az 1912-ben épített cservenkai cukorgyár. A nagyipari üzem nemcsak Bácskának, hanem az egész országnak egyik legnagyobb cukorgyára, amely körülbelül 16.000.000 pengő alaptőkével rendelkezik. (Nyolcvanmillió részvény, darabonként 20 pengő névértékkel.) A gyár a cukor mellett a répaautótermékből tisztaszeszt is állít elő: kapacitása 24 óra alatt 240 vagon répa földolgozása, ami 25—27 vagon cukornak felel meg, s ez idő alatt körülbelül 100 hektoliter spirítust állít elő. A nagy üzem közel 1900 munkásnak nyújt megélhetést. A jugoszláv uralom alatt a cseh igazgatóság nagyobbára cseh és délszláv munkásokat alkalmazott, németnek, magyarnak csak közvetve juttatott kenyeret, amennyiben a kampány idején föllendítette a község gazdasági életét. Ma, változott a helyzet. A munkások németek és magyarok és az idénymunkából, ha nem is többet, legalább a megélhetésükhöz szükséges minimális jövedelmet megkereshetik.

Egyik legrégebbi német iparág, a téglavetés és a téglavetés fejlesztette ki Cservenkán a ma is virágzó téglagyárakat. A cservenkai téglavetők kitűnően ismerték az egész országban híres vöröstéglá összetételét, égetési módját és munkájukkal nemcsak a bácskai téglagyártás alapjait vetették meg, hanem az ország más területein is dolgoztak és külföldön is ismertté tették szakmabeli tudásukat. Ez a mesterség dinasztikiakat

termelt ki, mint a magyaroknál a csizmadiacéh. Az ipar apáról fiúra szállt, a kétkézi dolgozóból vállalkozó lett és a Teleszkai dombok fölött egymásután emelték a hatalmas tégláégető kemencéket.

A cservenkai földek keleti határában, a vörös halmok hátán három téglagyár sorakozik egymás mellett. Szövetkezeti téglagyárak, amelyek egészen modern berendezésű gyártelepet is építettek maguk köré. Az égető kemencék és a hatalmas szárítók előtt egyforma homlokzattal sorakoznak a munkásházak: magas, világos tégláépületek tágas udvarokkal és terebélyes kertekkel. A gyárak mögött a kubikusgödörök vörös földje világít, amelyből a szorgos német kezek évtizedek óta készítik a vöröstéglát.

Az öreg cservenkaiak ma is azt tartják, hogy a község erről a vörös földről és a vöröstégláról kapta szlávos nevét és a német tégláégetők nevezték el a falut „Rotweil“-nek.

Az első telepesek vertfalú, nádfödéses házakba költöztek be, de elemésztette házaikat a mocsár és az árvíz. Az elsüllyedt falu helyén vöröstéglából építették föl az új falut és a vöröstéglából épített falak között újult meg az élet ezen a földön. Cservenkát a tégláégetők mentették meg. Apatint a halászok: és teremtetek új hajlékot a modern, fejlődő új iparágaknak...

5.

A bácskai német telepes községek minden emlékéit, hagyományát és erényét megőrizték az Északról betelepedett német iparosoknak. Szellemisségük átalakuláson ment át, mert politikával soha nem foglalkoztak, s most foglalkoznak: de az „alkotásban, a vállalkozásban és mozgékonyágban mi még mindég a régi németeket látjuk.

Mi marad meg itt a multból?

Torda népe a német hagyományt minden formájában és a német népviselet minden színében megőrizte. Cservenkán nem lehet „élő bazárt“ látni. Nincsen semmi nyoma a népviseletnek és azok-

nak a népszokásoknak sem, amelyeket az első telepesek magukkal hoztak. Az életstílus leegyszerűsödött, régi sallangjait elhagyta és teljesen átalakult a mai, modern dolgozó ember életformájának megfelelően. Az utcák, az épületek, a lakások az egyszerű szépségnek a jeleit hordják magukon és inkább a gyakorlatiaság, mint a kellem és a báj érvényesül bennük. Nem a forma és a külsőség, hanem a belső tartalom szerepe a fontosabb és ez adja meg a község mai életének lényegét is. És jövőjét a multból megmaradt tulajdonságok: a vállalkozó szellem és az alkotó munka határozza meg.

Lévay Endre.

SEPTEMBER

Fenn az égen bágyadó
Sárga lángu nap ragyog,
Lent a kertben száz virág,
Tarkán égő csillagok.

Megborzong a levegő,
Zug a fák halk kardala,
Titkos hárfán valaki
Míntha bus dalt játszana.

S mint a cselló, messziről
Kéményen és ablakon
Kiséri a dalt s mesél,
Zeng az őszi fuvalom.

Egyébként fü, fa, virág
Meg se moccan, míntha még
Minden a kék ég alatt
Nyári csendben fürdenék.

Csak ha szemed fölveted;
Kék fecskeraj ugy cikáz.
Ugy csapong, oly nyugtalan,
Mint bukkáló, égi láz.

S akkor érzed, szived is.
Oly cikázó, nyugtalan.
Őszi ég alatt csapong,
Lázasan és hasztalan.

Csuka Zoltán

Hunyady Sándor és a Bácska

Halálával a magyar irodalom egy kitűnő, vérbeli elbeszélővel, Bácska pedig egy lelkes barátta lett szegényebb. Viszonya Bácskához majdnem olyan erős volt, mint az irodalomhoz, noha mindössze néhány hónapot töltött a kölpényi Dungyárszky-birtokon és az ujvidéki „Erzsébetben“ kártyázva és cigányozva. De ez a pár hónap úgy elterpeszkedett az életében, hogy emlékeitől soha sem tudott megválni.

Mintha Hunyady Sándor lelkében lett volna egy kitöltetlen keret, amely Bácskára várt, hogy azt magába zárja. Hunyadi a magyar tájak írója volt még akkor is, ha csupán a Lipótvárosra szorított egy-egy írása. S Bácska Magyarországnak mindig sajátos szépségű és népi összetételében is érdekes vidéke volt. Erdély és Felvidék hegyes-völgyes tájjaival szemben Bácska volt a józan kiegyensúlyozottság. A termékenység és gazdagság jelképe. Erdélyben és a Felvidéken megpihen a szem, lefognak a havasok, a hegyek zöld lombkoronái, de a Bácskában szabad, tiszta térségekre nyílik kilátás. Ha Magyarországnak Dunántul a nyugati várfoka, úgy Bácska a balkáni. Nemcsak geográfiai, hanem szellemi és népi helyzeténél fogva is. Közötte és a Balkán kapuja között a Duna folyik, politikai elválasztó és szellemi, valamint gazdasági összekötő vonalként. Rajta keresztül hozták a szerbiai mangalicát, az ő segítségével kapott nagyobb lökéseket a magyar gazdasági és kereskedelmi élet, s megint a Duna haljai vitték azokat a sajkákat, amelyekben a bácskai szerbek továbbították magyar hatás alatt kialakult kulturájukat a rab-ságban elmaradt Szerbiának.

Az a szellemi vérátömlesztés, amely a magyarországi szerbek és Szerbia között évszázadokon át folyt, — olyképpen, hogy onnan jött a népi, innen ment a nyugati hatás, — Bácskában helyezte el tartályait. Ha a szabadság és a béke

megengedte, hogy ez a balkáni kapu olykor hosszabb ideig legyen nyitva, Magyarországra is felcsapódott a déli szél. E közvetítő szerep nélkül a bácskai ember és a bácskai viszonyok bizonyosan másként fejlődtek volna. Mert Bácska arcát e mediterrán sors formálta, ugyanakkor ez a vidék mutatott rá Magyarországon dunavölgyi szerepére.

A történelem játéka azonban sokszor úgy hozta, hogy a sajkások mást vittek és mást hoztak a Duna hullámain, mint amire küldetésük volt. Ilyenkor becsapódott a balkáni kapu, a szél itt rekedt meg Bácskában és gyakran erős örvényekben kavargott. A lefojtott, megkötött erők drámai kitöréseit nem mindig tartotta vissza szerencsés kézzel Bácska, s ilyenkor végvári helyzetének nem előnyeit, hanem tragikus hátrányait élte át.

Hogy mit látott meg ebből a küzdelemből Hunyady Sándor? Többet a felszínnél. Ő meglátta azt, hogy a szerbek vérmérséklete majdnem ugyan olyan, mint a magyaroké. Ő látta, hogy a magyarországi szerb és a szerbiai között csaknem kiegyenlíthetetlen ellentétek vannak, amelyeket a más nevelés hozott napvilágra. Ő azt a tényt, hogy Bácska táji nyugalmával és józanságával ellentétben, az itt élő népek csak szenvedélyes kicsapongásban, határtalan mulatozásban és mértéktelen evés-ivásban tudják a helyzetük adta feszültséget levezetni, nemcsak érdekességként, hanem majdnem törvényes magatartásként ismerte fel. Ő meglátta, hogy Bácska népi zenekarában a maga faji hangszerével játszik a magyar, a szerb, a német és az összeesendülő akkordokból meghallotta a humánus és egy magyar vidék tiszta zenéjét.

S hogy mindezt mégis oly könnyedén, egy mulattató színjáték, egy fordulatos regény és néhány kerekre csiszolt novella meséjében tudta elmondani, az egyrészt írói nagysága, másrészt az ellen-

tétek kiegyenlítését szolgáló ember biztos békeszeretetről tesz tanúságot. A Feketeszáru cseresznyében a magyar főbíró elszereleti a dúsgazdag szerb barátjának feleségét. De ami az egyszerű mese mellett felbúgog, az több alakrajznál, több tájleírásnál, az két nép karakterét mutatja be és egy vidék történelmi mélységeibe fur. Amikor a bevonuló szerb hadsereg kegyetlenségétől az öreg szerb pápa akarja megóvni Losonczy Gézát, az már nem magyarázható két összeszokott ember barátságával csupán, hanem az egymásra utaltság csalhatatlan érzékével.

Hunyady Sándor írásaiban azonban éppúgy a Bácska uri világa kel életre, mint Herczeg Ferenc Gyurkovicsaiban. Bizonyos, hogy ő nem egy bevált irodalmi receptet akart követni. Benne élénken élt az uri Magyarországi tisztelete. Ha Erdélyben az ősi rendi Magyarországot szerethette, itt a könnyedebb, demokratikusabb, de nyugtalanabb és nagyobb lendületekre képes uri világ tetszett neki. Származásánál fogva ő egyrészt egy zárt, szigorú, ősi nemesi renzhez tartozott, amely Erdélyben terjesztette fája koronáját, másrészt ahhoz a hibrid elemekből összetevődő, bizonytalan multu, de annál csillogóbb életű közösséghez, amely a századforduló demokratikus légkörében is uri megkülönböztetésre tartott igényt. Az akkori magyar közéletben a politika, az irodalom, a színház határai elmosódtak. Szilágyi Dezső és Wekerle asztalánál helyet foglalhatott az író Bródy Sándor éppúgy, mint a színész Ujházy Ede, vagy egy gazdag, de jól kártyázó bácskai dísznőkereskedő. A magyar uri világba akkor már nem csupán a származás, de a pénz, vagy a közéleti, illetve művészi szerep is helypőjegyet biztosított.

A kialakult társadalmi szabályokon belül a legnagyobb egyenlőség uralkodott. Az ur ur volt, akár honnan jött. Ezt a szemléletet vette át Hunyady Sándor is és ehhez hű maradt holtanapjáig. A Bácskában is az urak életét figyelte

leginkább és alig talált különbséget. Az urak megértették egymást akkor még inkább, mint ma s az, hogy az egyik szerb ur volt, a másik pedig magyar, csak érdekessé tette a dolgot. A tempót mi diktáltuk kétségtelenül és ők egy huszártiszti uniformisban, vagy egy kaszínói tagságban holdogyan fogadták el a fölényünket is. Hunyady Sándor, mint rajta kívül még olyan sokan, hitt abban, hogy az asszimiláció az urak körében ilymódon könnyen hódít. Igaza is volt. Nem egy bácskai szerb földbirtokos maradt hű huszonhárom éven át Budapesthez, a Pannoniához és Káposztásmegyérhez, míg Belgrádba csak fanyalogva ment, s csupán akkor, ha muszáj volt. Mert a szerb uri nemzet, éppúgy, mint a magyar. De Hunyady Sándor azt is tudta, hogy a politika mindig jó üzlet volt s azt is az urak csinálják mindenkor úgy, ahogyan a helyzet megkívánja. Ebben sincs különbség magyar és szerb ur között. Csakhogy ezzel a romantikus szemlélettel koránt sincs elintézve Bácska tengernyi baja. Hogyan is vállalkozhatott volna ő a bajok megoldására, hiszen nem az ő dolga volt.

Mégis sokkal többet adott, mint Herczeg Ferenc. Az ő bácskai képei élesebbek, persze korszerűbbek is és átlengi őket valami napsütéses derű, ami nélkülözhetetlen a békés, tiszta levegőhöz és amit Herczeg Ferencnél gyakran mesterseges fény pótol. A népről nem tudott sokat mondani ő sem: az urakhoz tartozónak vallotta és parádéskoesis, szobainas, ispán, vagy feltörekvő kupec személyében látta megtestesítve.

De szerette Bácskát, írásaiban gyakran visszatért hozzá. A Feketeszáru cseresznye nagy sikere készítette arra, hogy ugyanazt a mesét regény alakjában is megírja. Így született meg a Géza és Dusan. S hogy vidékünkre hogyan került, arról szép vallomást tesz a Családi Alumban. Ezenkívül még néhány novellájában ír a nábobok és dísznőkereskedők hazájáról és azokról a sűrűvérű alakokról, akiket itt ismert meg.

Ha felpanaszoljuk, hogy Bácska még nem találta meg a maga íróját, akkor Hunyady Sándornak el kell ismerni nagy érdemeit. Ő példát mutatott, hogy Bácskát kifejezni az irodalomban nemcsak szép, de hálás feladat is. Nemcsak egy vidék titkai tárulhatnak fel művészi

ujjakköltésében és nem csupán társadalmi, népi és földrajzi helyzete tisztázódhat, de sajátos színekkel gazdagodhat vele a magyar irodalom is. Erről tett tanúságot nekünk Hunyady Sándor és ezért siratjuk korai távozását.

Herceg János

MOST GYÓNNOG KELL

Most gyónnod kell! Önnönmagadnak,
Nem ahogy rég: gyerek a papnak,
Éveid gyűlnek, összecsapnak,
Hullámok a fejed felett,
Itt ülsz és mondd: ötven! ötven!
S mint aki titkos jelre döbben,
Lankadsz már csapzott örömdobban,
Mely játszadoznék most veled.

Biz ötven év! Kerek! Lezárt szám!
S a többi? Lásd, ha föbbre vársz tán,
Hány árkot ásott már az álcán,
Amit viselsz, az ötven is!
Hajadra itt is, ott is hó hullt,
Jársz-kelsz, lerogysz, ahogy a bódult,
S ha szöknél is, nyomodba tódult
A könnyörtelen Nemezis.

Há: mit akarsz még? Mondd, mi kell még:
Az éveid már átválték,
Miként a csillaggal kivért ég
A láthatárt, a te tereid,
Van még mit kérned, adnod itten?
Több hit, több szépség éveidben,
Amit beléjük rejtett Isten,
Világ számára kenyeret?

Ó, jobb neked már, jobb lesz, halkan,
Éjtett levél a rőt avarban,
Emlékek távolába haltan,
Feledni, ami hátra van,
Nem élsz, csak ami voltál, abban,
A büneidben, az iszapban
Fetrengsz csupán még s mondhatatlan
Öreg vagy már, boldogtalan,

Hódsághy Béla

ANYASÁG MÉZIZŰ SZÓ

Most ugy emellek, olyan melegen
És olyan mélyről, drága szó, elém,
Ahogy a nap az ifju füveken
S a kertben kint, a rózsák levelén
Érinti és magához emeli
A kék magasba, csorgó fényei
Közé a harmat briliánsait,
Ó drága szó, mézizű szó, amit

A szívem úgy tart ön maga elé ma,
Ahogy a pap az égi kenyeret,
Csodáidat ki zengj még e bűna
Kor mozdulatlan vizej felett?
Az ember fáradt, gyötíri, mint a lápon,
A sülyedésnek édes iszonya,
S csak a halált ismétli annyi mákony
Bódulatában mindenik anya.

Ki hallja még, hogy a tavasz hevében
Miről susognak a füvek, a fák?
És mit tanít öröknagy példaképen
A buzaszem, a pipacs vagy a mák?
Ki kérdi még, mily értelemmel áldott
A mezők titka, amaz izgalom,
Mitől a színek millióra váltott
Skáláit ölti a szelíd halom?

Vagy mit se mond a szín, a forma: lényeg,
Ahogy ismétli folyton önmagát?
Évezredek óta édes televények
Őlén a mézét, mérgeit, szagát?
Nincsen törvény az örök születésben?
Az örök nászban égi értelem?
S a rend mögül, míg alakulni érzem,
Cél nélkül ásít rám a végtelen?

Hódsághy Béla

A szegényember élete Bácskában

✦ Irta : Kisbéry János ✦

Helyesebben: valahol Bácskában. Mert Bácska maga tulságosan nagy ahhoz, hogy mint helyhatározó szerepeljen. Ugyanezen okból nem jellemezheti azt a szegény embert sem, akit bácskainak nevezünk. Mert egyazon Bácskában más a szegény ember Topolyán, mint Bezdánban. Adán, mint Királyhalmán. Amikor tehát mégis bácskai szegényembert mondok, ezt titeli, csantavéri vagy kulai helyett teszem s alatta mindig az a bizonyos »valahol Bácskában« értendő.

El kell mondanom azt is, hogy a kép nem egészen mai. Hosszabb ideje, idestova egy éve távol élek attól a környezettől, amelyről szó van és úgy rémlik, hogy azóta ott gyökeresen megváltozott minden, talán az erdő sem áll már a helyén. Valóság-e tehát még mindig az a világ, amelyre a múltból visszaemlékezem, nem állíthatom. Állítom azonban, hogy egy-két évvel ezelőtt még valóság volt.

Végül pedig nem hallgathatom el, hogy megfigyelés és személyes élmény között nem áll módomban szigorú határvonalat húzni. Nincs mit szégyenkeznem azon, hogy évtizedeken keresztül pontosan ugyanazt az életet éltem, mint hősöm, a valahol bácskai szegényember. Mindössze egy éve annak, hogy a városi nomádok »uri« életét élem, érte ezalatt első-sorban is azt, hogy minden létszükségletünket a piacról szerezzük be, pénzért vásároljuk. Mi tagadás, amióta élek, ekkora ur még nem voltam. De nem hallgathatom el azt sem, hogy még soha ilyen szegény sem voltam. Hogy enől az olvasónak némi elképzélése legyen. elárulom, hogy a jövedelmem havi kétszáz pengő. Volt idő, nem is olyan régen, amikor talán nem is hittem el, hogy valakinek ekkora jövedelme lehessen. Abban az időben az egész évi jövedelmem sem haladta meg a kétszáz pengőt, legalább is, ami a készpénz jövedelmemet illeti, amely főként írói tiszteletdíjakból tevődött össze. Ezzel szemben azonban a szintiszta igazság mégis az, hogy ma már úgy tekintek vissza rongyosságomnak és nyo-

moruságomnak erre a hősi korszakára, mint az elveszett paradicsomra, egy valószínűtlen álomvilágra, amelynek tündéri képe az emlékezésem kék taván mind-egyre felnerül.

Amíg benne éltem ebben a világban, magátólértetődőnek találtam, hogy ismerőseim, íróársaim állandóan sajnálkoztak rajtam. »Az a szegény Kisbéry« voltam, aki »halottad, te, hát csakugyan igaz? Azt mondják, hogy fát vág az erdőben...« — »Multkor panaszkodott, hogy hónapok óta nem keresett egy fillért sem. Miből él ez a szegény ember? Olyan rongyos volt, hogy alig mertem megszólítani. Igaz, hogy a horgászásból jött éppen, de mégis, olyan rongyosan végigmenni a városban, ahol végtére nemcsak mindenki ismeri, de számon is tartják. Egy pár szakadt gumicsizma volt a lábán, még életemben nem láttam olyan rongyos láb-
belit. Szörnyűség...«

Én magam sem hittem volna sohasem, hogy ezeket a dolgokat valaha szóvá merjem tenni a nyilvánosság előtt. Sor-somat a világ szörnyülködő sajnálkozásának hatása alatt ítélt meg és magammal is elhittem, hogy az valóban szörnyű, elviselhetetlen, kétségbeesítő. Ugyanezen okból tagadhatatlanul sokat szenvedtem is, mint a képzelt beteg, aki egy nemlétező betegségtől szenved. Az élet számkivetettjeként éltem napjaimat, a kedélyemet, a lelkiismeretemet állandóan nyomta valami, talán a büntudat.

Ma pedig a nyomorúságomnak ezeket az esztendeire úgy tekintek vissza, mint valami tündéralomra. Szegény voltam akkor is, igaz; de ennyire szegény, mint ma, amikor kétszáz pengő havi jövedelmem van, talán mégsem. Ma természetesen már nem öltök magamra olyan rongyos gunyát, mint abban az időben. De csak azért nem, mert noblesse oblige: szerkesztő ur vagyok, hétköznap is nyakendőt kötök és felöltöm egyetlen rend ünneplő ruhámat, mint aki lakodalomba készül. Erről az ünneplőről azonban szegyenkezve kell bevallanom, hogy azt még »az a szegény Kisbéry« szerezte, a nyo-

moruság sötét éveiben és az uri Kisbérny most csak elhordta, ahogyan az édesanyám mondaná: »egyébe veri«, hogy aztán se ünneplője, se hétköznaplója ne legyen többé. A szegénység sötét éveiből való a fehéreneműm, a kalapom és még sok egyéb holmim is. Az uri nyomorúságban mindössze egy pár cipőt vettem, fatalput és egy inget, amelyet azonban nem szabad forró vízbe mártani, mert különben elolvad, mint a cukor és az ember legfeljebb csak a gombokat látja vízszint belőle. Ha ez az egy rend ruhám, egy pár cipőm és egyetlen épkézláb ingem is elszakad, nem tudom, honnét, miből szerzek másikat.

Ilyen körülmények között vállalkoztam most arra, hogy életemnek arról a bizonyos »legsötétebb« korszakáról beszámoliak, attól tartok azonban, hogy egészen máshova fogok kilyukadni, mint ahova szándékoztam. Alig egy évi városi tartózkodás és uri életmód után minden hajlandóság és töredelmesség megérett bennem ahhoz, hogy tékozló fiu módjára gondoljak vissza azokra az időkre, amelyben olyan boldogtalan voltam és innét talán már csak egy lépés ahhoz, hogy az egészet életem elvesztett üdvösségének érezzem és hüneimet mélyeseesen szánva-bánva visszasóvárogjam. De úgy kell nekem.

Mert mi bajom volt akkor, valóban? Az volt a bajom, hogy hittem a nyomorúságomban és azt szerencsétlenségemnek fogtam fogtam fel. Nyomott a civilizáció, az előkelőségben pompázó, jól öltözködő, második osztályon utazó, kesztyűtviselő világ részvéte és terrorja, elhitettem magammal, hogy a sors, mely osztályrészemül jutott, valóban türethetetlen, főként pedig összeegyeztethetetlen egy olyan ember társadalmi méltóságával, mint amelyet személyemben én képviselek. Itt teszem szavá, hogy hasonló körülmények és életviszonyok között egy lakatlan szigeten nyilván jól éreztem volna magamt, talán még a borotválkozásról is leszoktam volna. Annnyival is inkább, mert a szerencsétlenségem és sorsüldözöttségem tudata, amelynek kínját és gyötrelmét jobb ügghöz méltó buzgalommal igyekeztem a magamévé tenni és elszenvadni, valójában sohasem bizonyult fenéki tejfelnek. Inkább talán csak önmagamát áltattam vele, igyekeztem el-

hitetni magammal, hogy szerencsétlen és boldogtalan vagyok, miközben bevallatlanul és önmagam előtt is restelkedve hallatlanul jóléreztem magamat.

Mert bárhogyan éltem, bármit tettem is, egyet nem tagadhatok le többé önmagam előtt sem: azt, hogy éltem. Oly kevéseknek kellett történnie ahhoz, hogy ezt belássam. Mint mondtam, egy éve itt élek a nagyvárosban, látszólag megváltozott életkörülmények között. Ha azonban megkísérlem számotadni magamnak erről a változásról, minden ívkezezetem hájtörést szenved. Nincsenek illuzióim arról a »nagy« életről, amelyet raiongói hívei úgy rajzanak körül, mint bogarak a fényt. Nem tapasztalom például, hogy a miniszteri különvonat és az isterbáci vicinális között akkora különbség lenne, mint amennyire egyesek törlik magukat annak érdekében, hogy azon helvet foglalhassanak. Maguk az emberek is, nagyok, nagyobbak és legnagyobbak oly nagybankót képviselnek, amelynek a legritkább esetben van reális értékefedezete. A nagyur és komornyikja között semmi valószínűségi alapiát sem találom annak a mélyreható különbségnek, mely őket mint embereket egymástól elválasztja. És maga a nagyvárosi élet is, mely egyesek szerint az egyetlen elviselhető formája a létezésnek, főként abban a nyüzsgésben merül ki, mely esténként a korzó tájékán tapasztalható. Ha meggondolom, ezek sem tesznek egyebet, mint sétálnak, magáért a sétálásért, hanem egymásnak. Ezért van szükségük egymásra és minél több egymásra. Ezért érzik csak a legnagyobb forgalomban jól magukat és nem értik, hogyan lehet valahol az Isten háta mögött élni, ahol nincs színház, mozi, cukrászda, hangverseny, fény, forgalom, korzó és társaság: a nyüzsgés a lételemük.

Amióta a városban élek, nap mint nap alkalmam van a Nagy Ember és a Nagy Nő — sok Nagy Ember és sok Nagy Nő személyes társaságát élvezni. Mondhatnám úgy is, hogy minden álmom teljesült. De ez a teljesülés csak arra volt jó, hogy ne higgyek többé az álmaimban. Annak, ami a régi világban körülvettem, mindig volt egy kézzelfogható magyarázata, mely egyben mentségül is szolgált: az, hogy az Isten háta mögött volt. Ott éltem, ahol nem történhetett semmi, ahol a viznek nem volt sodra, ahol minden meg-

poshadt és megzápult a nagy eseménytelenségben. Ez a világ azonban önhibájából olyan, amilyen, mert olyasmit képvisel, amit a legtávolabbról sem jelent. Miért is tagadnám: az álmaim teljesülése egyuttal sulyos kiábrándulást is jelentett az álmaimból. Nem ilyen lovat akartam. S hogy csak ilyen juttott, ma már ott tartok, hogy szívesen mondanék le erről is, mert ez vagy van vagy nincs. Mindenesetre azonban ott tartok, hogy harsányan elkacaçam magamat és ne értssem többé, hogyan lehetett valaki egy életen keresztül akkora szanár, mint én voltam.

*

Erről szeretnék beszélni. A bácskai szegény emberről, aki az Isten háta mögött él, a nagy eseménytelenségben, rongyos ruhában jár, koplal, nyomorog, hajnalban kel, meztláb jár, favágásból és orvhalászásból tengeti életét s ha ehhez még azt is tudná, hogy egy királyságot kapott az élettől ajándékkul, bizonyára nem cserélné a világon senki ember fiául sem.

*

Vallom és hirdetem, hogy a Nagy Élethez mi, emberek oly keveset adhatunk hozzá. A Nagy Élet jelen van fűben, fában, szellőben, napsugárban, mindenütt, csak ott nincs, ahol mi emberek általában és következetesen keresni szoktuk. A Nagy Élet már az ősembernek is birtokában volt és mi, huszadik-századi lények sem vittük sokkal többre, mint amennyire ő vihette. Vallom és hirdetem, hogy nincs akkora különbség a süppedő szőryeg és a süppedő pázsit, a kristálypohár és a mázas-csupor, a bocskor és a lakk-topán között, mint amekkorát mi, emberek ezeknek a dolgoknak általában tulajdonítani hajlandók vagyunk; — mi, akik még ma is inkább bálvány- és fétisimádók vagyunk, mint öntudatos kulturlények és sietünk leborulni minden előtt, ami fényes és csillogó, vagy bármi oknál fogva tiszteletet, rajongást, szorongást kelt bennünk: egy fényes rézkilincs, díszes márványlépcső, aranykeretes tükör, csillogó-villogó automobil előtt. A Nagy Élet az, hogy süt a nap, a vér lüktet az ereinkben, látunk, érzünk, tapintunk, gondolkodunk, élünk, függetlenül attól, hogy milyen körülmények vagy feltételek között. S ha eddig nem tudtam volna, hogy

miért fáj annyit a fejem, most már körülbelül az is tudom: az idegeim túlterheltsége következtében. Hogy végeredményben szükség van-e az emberi kultúrára és civilizációra, fontos és hasznos ösztönző-e az ember beosvágya, hiusága, igényessége, arról felesleges vitatkozni. Bizonyos azonban, hogy egész civilizált életmódunkban van valami kórosan túlhajtott és túlméretezett, ami éppen természetellenes voltánál fogva lépten nyomon megbosszulja magát, de a legjobb esetben is győtrő fejfájást okoz, nagyon helyesen. Végére, mindennek van határa s ha a természet úgy találja jónak, hogy elviselhetetlen fejfájás alakjában juttassa kifejezésre tiltakozását erőnk oktan és eszelen tékozlása ellen, mi is a leghelyesebben tesszük, ha egyetértünk vele és aszprián helyett valami okosabbat próbálkozunk. Például azzal, hogy nem futunk az árnyékunk elől, hanem szembe fordulunk a nappal és kimondjuk: élni jó.

Mert vallom és hirdetem, hogy ez minden, ami az életben jutalmunk vagy büntetésünk lehet. Jó lélegzeni és jó dolgozni. Jó télen és jó nyáron. Jó szegénynek és jó gazdagnak. Mindenképpen jó. Mert élni jó.

*

Jó felébredni reggel és folytatni azt, amit este abban hagytunk. A szobában, az álmos derengésben szegényes, ütöttkopott butorok körvonalai bontakoznak ki a félhomályból. Az asztalon és mindenfelé egymásradobált holmik, ágyneműk, ruhadarabok hevernek, székek vad összevisszaságban uralkják a térséget. Óvatosan, tapogatózva tájékozodom a divány felé, amelyen a ruhám hever. Este már mindent úgy rendeztem el, hogy kéznél legyen és ne kelljen lámpátgyújtanom vagy a többieket felébresztenem. Csendben, pillanatok alatt felöltözöm. A konyhában megmosakodom, magamraveszem a kabátomat és máris utrakészen állok.

Mehetnék is már, de a társamat várom. A János, akivel együtt vágjuk a fát a kalyangyosi erdőben. Cigaretát sódrok és rágyujtok. Ebben a pillanatban nyílik a kapu is, amelyet sohasem zárunk be, pedig a falu legszélén lakunk, a csatornaparton és belép rajta a János. Én is indulok, mert János a hangos beszéd híve, már pedig miért keltenők fel azokat, akik a dolguk felől ráérnek aludni. Fogom az elemzősiás cekkert, melyet még, este az asztalra készítettem és kilépek a folyó-

sóra.

— Szervusz, Jánoskám, — üdvözlő a János.

— Szervusz, Jánoskám, — mondom én is.

— Hát megyünk! — kérdi és röhög.

— Megyünk. — mondom és engem is ugyanaz a röhöghetnék csiklandoz. Az készlet nevetésre bennünket, hogy ilyen jól értjük egymást. János ugyanis minden reggel megkérdi, hogy megyünk-e, sőt, megkérdi olyankor is, amikor eszünkágában sincs menni valahova. Mert ez a »megyünk« az örök program az életünkben. Mindig mehetnünk van és ezt jól tudjuk egymásról. Megyünk horgászni, az erdőbe fát vágni, állandóan valami kalandos ut előtt állunk. Valahányszor találkozunk, János ezt a »megyünk!«-öt ugy kiáltja el, mint valami jelszót és szaporán hunyorgatva röhög hozzá. A lelkesedésün két gonyolja ki.

Hát megyünk. Az indulás pillanatában némi szorongást, kelletlenséget és lehangoltságot tapasztalok magamon. Az idő borongós, nyirkos, ködös, az út sáros, hellyel-közzel latyakos. Az az érzésem, hogy ilyenkor egy jóra való kutyát sem kellene kiverni a barátságos meleg szobából. Boldogtalan és kényszeredett vagyok Jánoshoz alig van szavam, pedig rendes szokása szerint úgy udvarol, mint egy házőrző kutya. Átmenyünk a csatornahídon és máris kívül vagyunk a falun. Egy más mögött baktatunk a keskeny, kanyargós gyaloguton, mely fényes és ragacsos. Jánosnak szabályszerű löszörtarisznya van a vállán, fején bozontos bárányszapka, mely keskeny madárcát nem a legelőnyösebben egészíti ki. A lábán rövidszáru csizma, saját gértmány, mert János cipész. Iparengedélye természetesen nincs; kontár. Főkeresete az, hogy pampuskát talpal. Ebben az asszony is segít neki, aki ugyanolyan élelmes és szorgalmas, mint ő. Ha a szükség úgy kívánja, cipőfáltalpalásra is vállalkozik, önállóan. Az erdőbe is magával szokta vinni, ha más társa nincs a favágáshoz, mert az egyedüllétet nem valami jól bírja. Mondtam is neki, helyesebben nekik; neki és a két bátyjának, amikor valamennyien asszonyostól robotoltak az erdőben, hogy »más ha igavonóra van szüksége, lovat vesz; tik, Zádorok, megházasodtatok.« Hát ezen aztán jót röhögtek, mert röhögni minden körülmények között nagyon szeretnek.

De ott hagytam abba, hogy János lábán

csizma van. A csizma egy se-színű foltos nadrágban folytatódik, amelynek legszenbeöltött jellegzetessége az, hogy lehetetlenül szűk, valószínűleg attól, hogy már eredetileg sem szabták ki valami bőkezűen, a mosásban pedig mégjobban összehúzó. A télikabátja rövid, vörösbarna bekecs, báránybörgallérral, amelynek szőrméje legnagyobb részben lekopott már. Ha úgy tetszik, ő az előírászerű fa-lusi szegényember. Akikkel az erdőben találkozni szoktam, nagyjából mind hasonlóképpen vannak öltözködve.

Jánostól lényegesen elüt az én öltözé- kem. A ruhám mintás sötétkék szövet, amolyan jobb anyag, mely elégáns is lehetett valamikor. Akadnak rajta foltok is, szakadások is bőven. A nadrágtartót, különösen hétköznap, munka közben nem ál-lom magamon és ennél fogva a nadrág úgy lóg rajtam, mintha minden pillanatban el akarnám veszíteni. A szára alul földig ér, gyakran rajta is taposok. Ennek következtében alul csupa rojt már és állandóan sáros, csatagos, a többek között attól is, hogy a keskeny gyalogösvényen, a János jellemzése szerint, »össze kőszőrülöm a lábaimat, mint a rossz tehén.« Az ülepe akkora, hogy ketten is elférnének benne. A lábamon gombos félcipő, fekete vászonbe-téttel. A fejemen bolyhos szürke kalap, erősen silapos és viharvert, azonkívül bosszantóan bő, legalább két számmal na-gyobb a kelletnél. A fülem tartja csak és ennek következtében állandóan imbo-iyog a fejemem. Ha hirtelen le találok ha- jolni, okvetlenül leesik. Azonkívül a legki- sebb ág vagy szél lesodorja a fejemről. Néhányszor bosszuságomban földhöz is vágtam már, de azután újra csak a fe- jemre tettem, mert erősen kopaszodom és a semminél mégis csak több. Öltözé- kemet egy lódenszabású sötétszürke fel- öltő egészíti ki. A sötétszürke úgy érten- dő, hogy eredetileg sötétszürke volt, ugy- nevezett doublé, amelynek a visszája pe- pita. A színe időközben erősen megkopott és ennek következtében a pepitaság min- denfelé hatalmas foltokban ütözködik ki aló- la. Jó arasszal térden felül ér csak, szem- melláthatólag nem ilyen hórihorog alakra szabták, mint amilyen én vagyok. Mint társak, a külsőnkben is goteszk módon egészítjük ki egymást Jánossal. Ő olyan, mint bármely előírászerű szegényember. Én azonban úgy festek mellette, mint egy levitézlett uriember; mint egy csavargó.

(Folytatása következik.)

Az áruló

Irtó: Majtényi Mihály

Faforgács hajbókol a szélben, akár az akasztott ember holtteste. Pedig csak hitványfajta, összeázott kocsmacégér. Sárgás színű, mint a tiszaparti sár. Errefelé a külvárosban faforgács szimbolizálja a narkotikumot, a szegény-agy felcsigázását.

Kozár János úgy félnégy körül lépte át a kocsmá küszöbét. Már belógott a sötét az ablakon, beleszürkült a késő délutánba. A homály függőnye összecukódott és fokónként libbent előre. Azzal is kezdte János bácsi.

— Alkonyul.

Öregedő, gyengülő két szemét értette? Vagy csak az esthomályra célzott? Ki képes mégéje kémleni a gubbasztó értelemnek!

Nem vétkes ember ez a Kozár János, nem bűnös ember. Elaggott favágó. Mégis, földresütött szemmel jár mindég. Resteli a nyomoruságot, fáj neki a szegénység, a félig koldussors, amelybe a kényszer taszította. Szemléli és nézeteti a tisztára sikált padlót ezen nyomot hagytak léptei az imént. Rokkant cipőtalpak konturjai. A lábbelihez sár tapad, agyagos, sárgásszínű, jeléül, hogy Kozár a Tisza felől jött. Aki a Budzsák irányából jön, az fekete sarat hoz.

A dagadt kocsmárosné réveteg szemmel nézte az üres asztalokat. Két asztalon piros abrosz lapult, egynéhányon kockás viaszosvászon. A többi asztal pucér volt, nyers zöldfesték diszította. A zöldasztalok leghitványabb trónusán ült Kozár János. Hallgatódzott. Hányják a fát kint az udvaron, éles és tompa csatogás nyomul be az udvari ablakon át. Mintha ágyuznának. Ő meg tudja itélni: most hasáb hull a dorongra, most két dorong párosul egymás mellé. A locs-

pocs meg a csatakos ősz meghozza a teltet is.

Hányják a fát az udvaron künn a kocsmárosné meg számol. Mennyit tesz ki a számadás? Rémsok pénzt eszik a tél. Kire füteni egész nap? Most odafordul a pillantása a szóltanul gubbasztó öregre, csendes megvetéssel. Sajnálja a meleget tőle, hogy azt nem adagszámra lehet mérni, literszámra, hanem egyforma arányban részesül abból elsőosztályu vendég csak úgy mint az öreg Kozár János.

II.

Ugy került a tőlog: félórára rá bejött egy embercsapat. Tagbaszakadt fiatal favágók. Esetlenül álldogálnak az ivóban, csak a bandagazda az áll keményen a pult előtt.

— Befejeztük tekintetes asszony!

Ez sulyosan hangzott. Így mondták valaha: consumatum est. A munka véget ért, most jön a számadás. Ők megharcolták a munkát, tagadhatatlan, de az sem utolsó harc, amibe a bandagazda

belefogott. Az alku. Sokalta bizony a százötvenet a tekintetes asszony! Istenvert vétek ennyit elkérni ezért a kis munkáért. Úgyesen pörgött a nyelve, férfiember éppenhogy követni tudja közbeszólással.

— Nem sok az tekintetes asszony. Nem sok!

János bácsi eddig szundikált a sarokban. Most növekvő érdeklődéssel figyelte, szeme simogatta az előtteállót. Szeretne sugni neki. Aztat mondd öcsém: eső esik, drágább a bér. Aztat mondd: nagy a család. Háttha így megenyhül a szíve a tekintetes asszonynak? De nem beszélhet ő itt, éppen ő nem beszélhet, aki ingyen melegszik és szeretne most is egy kis pálinkához jutni...

Olyan a beszéde a tekintetes asszonynak, akár a mákony. A szeme villog — férfiember beleszédül. Lesütött szemmel szomorkodik a hallgatóság. A bandagazda még egyre hajtogatja: nem sok az, nem sok!

Ebben a pillanatban a gubbasztó János bácsi feszkelődni kezd. Ha már nem beszélhet az ügy mellett — ellene csak beszélhet. Ravasz üzleti számítás hatotta át ezt a gondolkodást. Mivé is teszi az embert a nyomorúság. Árulóvá. Kozár János azelőtt nyitott bieskával szaladt volna annak a szaktársnak, aki így orvul beleszól az alkudozásba. Dehát ő elvesztette régen a becsület zsinórmértékét...

— Bizony Ferenc, elég lenne százhusz is!

A bandagazda megtorpan és oldalt fordul. Nem akar hinni a füleinek. Egy ujjabb ellenség, éppen az öreg szaktárs. Kozár János. Aki most, hogy szint valott, hozzátette még.

— Gazsiék is annyiért vállalnak.

Siri csönd, mintha valami fojtó átok borult volna a kocsmaszobára. A tekintetes asszony elmosolyodik, már számolja is a pénzt. Százhuszat persze.

Titokzatos dolog ez az alkudozás. Sosem tudni mikor szakad ketté. És kinek a javára dől el. Testvérei és társai a bandagazdának csillogó szemmel nézik a

pénzkupacokat. Csak úgy lopva egy-két pillantást Kozár János is kap.

Vén gazember! Egyetlen egy szavára harminc pengőt csapott le a tekintetes asszony.

III.

Lámpagyújtáson túl megtörik a némaság, az izmos férfisereg vörösborba fekteti a kerestetét azonmenten. A vörösbor jó nyelvodó — aztán most már nem munkavállalók. Most már vendégek.

A tekintetes asszony lopva odatesz egy fityókát Kozár János elé is.

— Igyék kend János bácsi!

Hálásan néz rá az öreg. Csak a kutyta tud így nézni, ilyen szemekkel. Abból is a házörző fajta. A munkások ellenben kutyába sem veszik a vén farizeust. Szavuk sines hozzá, pedig azelőtt el-el beszélgettek.

S ahogy fogyott a pálinka, olyan mértékben lett egyre szomorubb az öreg Kozár János. A pálinka meghozta a bátorságot, a bátorsággal megjött a becsület zsinórmértéke. Mikor aztán a kiscseléd gyertyát kért a spájzból és a tekintetes asszony kiment, Kozár Jánosból olyan érzést váltott ki, hogy neki most engesztelő szóval kellene beszélni testvéreihez. Felágaskodott, szeme kidülledt — majd odamegy és megöleli Ferencet meg a Pétert. Ne haragudjatok! Muszáj volt így cselekednem. Nyomorúságos pálinka, egy kis meleg mindennap, ez a bére a szószólásnak. Talán befogadják a társaságba, megkinálják vörösborral, egyetlen pohárával csak...

A jókedvű hangos társaság rá sem hederített az ágaskodóra. Talán nekik nem is volt fontos az ügy, talán csak János bácsi kigyult fantáziájában élt az ügy különös fontossággal. És ahogy a tekintetes asszony visszatért, a rendretasító hideg szempár megértette vele, hogy jó lesz összehuzni magát a gubbasztás kuckójában. Még így is rászólt a kövér kocsmárosné.

— Kend is mehetne már haza. Itt lődörög egész délután.

És ezt amazok is hallották! Kozár

János megérezte a felsőbb natalom új-
ját. Kiküldték, hazaküldték. Szedelődz-
ködött és ment kifelé az ivóból. Ment ki
az esőbe, a hidegbe. Ilyen léptekkel me-
hetett valaha az iskarioti Judás, aki el-

adta az ügyet, a szent ügyet harminc
ezüstpénzért.

A világos ablak mögül még sokáig
kisértett izmos és fiatal testvéreinek
hangos nevetése.

VADAK

Ugy élek itt a hegyekben mint
egy ősember, napimádó;
már az se bánit, ha sohsém hallok
hírt a csufaságos világról.

Bár azt se hallanám, hogy hajnal
tájban mikor felébredek,
a messzi városban a gyárak,
hogy zengetik a kürtjelet.

Mert ezek a hajnali kürtök,
a messzi zsongás és a zaj
ugy idéznek egy volt világot
mint földrengést a földmoraj.

Hiába is kutatnak értem
irigy és gyanakvó szemek,
mert a sziklák és indás erdők
ma már biztosan rejtenek.

Igaz, vaddisznók s farkasokkal
együtt talkangat e vadon,
de legalább vadak között, itt,
boldogan élek s szabadon.

Azt se bánom, ha vérbenforgó
szemekkel egy éhes és bős
vad rémrent s az ütözetben
én úgy bukcom el, mint a hős.

S nem úgy mint az emberek közt, hogy
erkölcsileg élőhalott
leszek, míg száz fondorlat árán
keül szereznem a falatot.

... Ezért a vadak, akik hősen
a zsákmányért vért ontanak,
a becstelen emberrel szemben
ha vadak is, nemes vadak!

Fekete Lajos

MIT MUTATNÉK ?

*Mit mutatnál, ha kérdenék honod?
Az arab mutat egy vad homokot,
A brit hajókat, óceánt mutat,
A svájci havas, erdei utat.*

*Nagy sorokban marsolna a német,
ahogy na egyetlen nép se lépked.
Az orosz dicsérré forradalmát,
S forró táncát mutatná a dalmát.*

*De mit tudsz te árva magyar föld,
ha az idegen rád köszönt?
S én mit mutatnék neki boldogan,
egy pillanatra, míg a gyors rohan?*

*Botjára dölve tán egy bus kanászt?
Nem értené a mardosó parászt,
A tájak lelkét, tanyát, pocsolját,
ahogy a vizen a libák usznak át?*

*Szegénység, puszta másutt is akad,
s hogy mégis, mégis ezt érzed magad,
magyar bánat az, egyetlen, örök,
amiért én is holtig pörölök.*

*És holtig pörölt ezer temető,
ahol a dudva és a repce nő,
s árnyába némán álmodik a hant,
ölébe fogva annyi hontalant.*

BÁRDOSI NÉMETH JÁNOS

A Délvidék szellemiségének alakulása

A kisebbségi sors iskola volt a délvidéki magyarság számára is. Lényegesen átforgatta az első világháború előtti időkből magával hozott gondolkodásmódját, megváltoztatta életkörülményeit, új szellemi magatartás kialakítására kényszerítette, fokozott mértékben fejlesztette ki az egyedekben a közösségi szellemet, az egymásra utaltság érzetét, áldozatkész, gyakorlatiasan gondolkodó és cselekvő, befelé élő, a külsőségekre nem sokat adó, egyszerűbb, de mélyebb embert és jobb magyart alakított mindannyiunkból. A kisebbségi sors mindannyiunkra egyenlően nehezető sulya egészséges közszellemet teremtett meg a népcsoportunk keretein belül, lerombolta a társadalmi válaszfalakat, megszüntette az osztálykülönbségeket, szorosan egymás mellé állította a magyarokat és a közös sors együttes és egyénekenkénti vállalása építő szellemi magatartást alakított ki. Ez a sajátos lelkiiség megacélozta, ellenállóképessé és küzdő szellemivé tette népünket. Abban az időben a mi szemünkben csak magyarokra és idegenekre oszlott a világ. És a magyarok sorában csak magyarok voltak. Így egyszerűen: magyarok. Nem jobb és rosszabb magyarok, nagyobb és kisebb, igaz és álmagyarok. És nagyon jó volt ez így. Idővel még azok is átvették ezt a magatartást, akik túlnagy adag társadalmi öntudatot hoztak magukkal a kisebbségi sorsba és az osztálykülönbség hívei voltak. Ez a kialakult lelkiiség független volt a politikai pártok ténykedésétől és a napi politika hullámverésétől. Kiegyensúlyozott, gyakorlatban jól bevált, hasznos szellemi magatartásnak bizonyult. És az volt egyetlen hasznunk a kisebbségi sorsból, az volt egyedül jó a 23 évből, hogy ez a szellemi magatartás kialakíthatott. Mindent amit elértünk, akármilyen kevés is volt az, ennek a szellemiségnek köszönhetjük.

Az az átalakulás, amelyről mostaná-

ban sokat beszélnek itt a visszatért déli végeken, időszerűvé teszi, hogy vizsgálat alá vegyük, vajjon mi maradt meg ebből az állásfoglalásból máig, a felszabadulás másfél éve alatt mit őriztünk meg ebből a szellemi örökségből, amelyet a kisebbségi élethől átmentettünk? Ha a kérdésre tárgyilagosan akarunk válaszolni, meg kell állapítanunk, hogy a visszatérés óta itt olyan erjedési folyamat indult meg, amely azzal fenyeget, hogy egészségtelen irányba tereli a további fejlődést. Olyan eddig itt nem tapasztalt káros megnyilatkozások észlelhetők, amelyek nem illenek sem a mai történelmi időkhöz, sem a magyarság lelkiiségéhez és akár szűkebb bácskai szemszögből, akár a nagy magyar kérdések összefüggésében tekintjük is, helytelenek. Válaszfalakat vonnak a délvidéki magyarság sorai közé, mesterséges társadalmi szakadékokat létesítenek és gátolják a kialakuló népi és nemzeti irányzat kifejlődését. A széthúzás magvait vetik el, ahelyett, hogy építenének.

Az egészségtelen erjedés két jellegzetes megnyilvánulása az urhatnamság és a magyarkodás.

A kisebbségi sorsban a délvidéki magyarság zömét nem hódította — nem is hódíthatta — cím, rang, rokonsággal való kérkedés, az ősök nagyságával való büszkélkedés. Inkább befelé néztek az emberek: magukba. Most külsőségekben akarnak élni. Olyan lőtás-futás indult az ősök után, a hetedik nagymama előnévnek kikeresésére, mintha attól függene a haza üdve, hogy a segédhivatali tisztviselő úkanyjának volt-e előneve. Értéktelen ez a minden áron való urhatnamság, az a törekvés, hogy egymásnak fölibe kerekedjünk, hogy különbnek mutassuk magunkat, mint vagyunk, különbnek, mint a többiek.

Egy másik csoport abban éli ki magát, hogy a magyarokat magyarságuk szerint osztályozza. Hosszmértékkel és

sulyértékkel méricskéli a többieket és azon vitázik, ki a nagyobb, a jobb, az igazibb, a tökéletesebb magyar. Megvakar mindenkit, nem bújik-e elő magyarsága alól a kisebbségi bűn, az idegennek behódolt magyar.

Lehet és valószínű, hogy egyikünk jobb magyar, mint a másik, de semmiestre sem abban az értelemben, ahogyan itt felfogják. Lehet, hogy vannak közöttünk minőségbeli különbségek, de az is bizonyos, hogy nem lehet jó magyar az és a közösség ellen az követi el a legnagyobb hibát, aki életcéljává tette, hogy különböző módszerekkel állandóan a másikat méricskélje, gyanúsítsa, denuncálja, és lebunkózzon mindenkit, aki az ő egyéni értékmérője szerint nem eléggé magyar. Szerintünk egyedül a magyar munka, a becsületes helytállás az egyetlen értékmérő, nem a magasabbrangu ösök, a láncok vagy a nadrágok száma, a fizetési osztály, vagy a hivatali hatáskör. A nagy hang, a túlkiabálás, az ellentétek szítása nem tartozik a hazafias cselekedetek közé és nem ítéhető el eléggé.

Ha azután azt vizsgáljuk, hogy mi váltotta ki ezt a fonák lelkeséget, amely mindig mások magaalágyürésével, lebunkózásával akar felülkerekedni, alig találunk elfogadható magyarázatot. Lehet, hogy az állásokért, az érvényesülésért való tülekedés, a mindenáron való felfelétörés szülte ezt a ferde szellemi magatartást, lehet, hogy az anyaországiakat akarják majmolni az urhatnámsággal, noha az anyaországban is már hovatovább csak régi korrajzokban, anekdotákban él ez a szellem. Úgy néz ki ez a folyamat, mintha visszafejlődés volna az első világháború előtti idők társadalmi magatartása felé, amikor sokszor erősebb volt az osztályöntudat a vérségi kötelékeknél.

Furcsa és káros, hogy itt, ahol eddig nem voltak társadalmi osztályok, csak foglalkozási ágak, a válaszfalak pedig láthatatlanná váltak, most, amikor mindent pótolni kellene, amit mulasztottunk, amikor új életlehetőségek fakadnak a ha-

zatérés tényéből, azzal bibelődjék a magyarság egyrésze, hogy elavult régi, káros szellemi magatartást erősítsen, társadalmi szakadékokat vájjon a magyarság közé és azt akarja átvenni az Anyaországtól, aminek már csak a csökevénye van meg és amitől az anyaország egészséges fejlődése is gyors ütemben szabadul meg.

Az ország és sorsa, s benne a mi sorsunk olyan lesz, amilyenné alakítjuk. Ezért fokozottan bűn az urhatnámság és a magyarkodás ismertetett elharapózása. A kisebbségi sorsban tudtunk praktikusán élni, tudtunk együvé tartozni. Mért kell most, amikor szükség van minden magyar építő erőre, éppen az ellenkezőjét cselekedni annak, ami szükséges és célszerű volna? Mért kell rossz irányba terelni a fejlődést, amikor tudjuk, hogy egy kis nemzetet nagygyá csak minőségi fölénye és tökéletessége tehet?

Jelentéktelen kisebbségben vannak azok, akiknek magatartását az elmondottakban kifogásoltuk, de rá kellett mutatni erre a jelenségre, mert mindenütt az ő hangjuk hallatszik, az ő mellveregetésük tépi itt a munka csendjét és mert csirájában könnyebb kiirtani ezt a fonákságot, mintha divattá válik.

Nem mindegy, és főleg itt a déli végeken nem, ahol nemcsak a magyar kardnak, de a magyar szellemnek is őrt kell állnia, hogy ki hogyan gondolkodik, viselkedik és mit cselekszik. Itt mindenél fontosabb, hogy a magyar a magyarban magyart lásson, ne kisebb vagy nagyobb jövedelműt, alacsonyabb vagy magasabb állásut, hanem csak magyart. Magyarab az a kisember, aki minden ténykedésével magyar ügyet szolgál, mint az a magasabbrangu, aki semmit sem tesz, vagy rosszul cselekszik.

Nagyon jó volna, ha kisebbségi sorsunk örökségét: az egymásratalálást, közösségi szellemet, egyszerűséget fejlesztenék tovább és építenék tökéletesebbé. Kisebbségi sorsból átmentett szellemi örökségünknek élnie és hatnia kell tovább!

Muhí János.

Képzőművészet

Egy elátkozott bácskai festő

Irtta: Létmányi Czákó Tibor

1941 őszén halt el Szabadkán. Halála tragikus párhuzamot vont a nagytehetségű költőnek, József Attilának elmulásával. Farkas Béla a késő éjszakai órákban feldult idegzettel vesztette el életét a villamos sínei alatt. Halála óta egy év mult el.

Képei nagy részét mámorban festette, vizuális kompozíciói a realitásokon messze túl viszik a témájában elmélyedő művészt és ezek a surreális képei mégis teljes művészi egyéniségről, egyéni témaválasztásról és technikai biztonságot adó értékes individumról biztának tanúságot. Ez az oka, hogy művészetének ismerői képei között nem tévednek el, sőt az évszám nélküli és szignálatlan festményeit is számontartják, mint időben és térben talaját vesztett, de mégis jellegzetesen egyéni művésznek munkáját.

Tanulmányai elején mint ösztöndíjas művészjelölt több külföldi képtárat bejárt. Minden értéket meglátott, művészetében azonban nincs elődje. Önmagát adta, a világháború idegképő szuronyvrahamainak visszaemlékezéseit, a testvéré lett bajtársnak hősi halálát és az örökös ősz, amelynek hangulatával élte le az életét és nélkülözéseit során a bánatot és a szenvedést úgy ismerte meg, mintha művészetében öröklakást a bánat butorozott volna be. Az elmulásnak és fájdalomnak Farkas Béla éppenúgy festője szomorú színeivel, mintahogyan hangjegyekkel Chopin hozza közel hozzánk a lélek mélyén elrejtett hangtalan könnyeket.

(Barátai síremléket avattak a paliesi temetőben, halálának első évfordulóján, művésztársa már mintázza a halott festő mellszobrát, képei pedig a gyűjteményes kiállítást várják. A közöny, a hagyományos nemtörődömség, mintha ezuttal

megtörne a délvidéki sivár, művészre terméketlen homokon, hogy jóvátegye az élő művésszel szemben méltatlanul tanusított bánásmódot.)

Munkássága és élete regényes korrajz, amelyben a világháborúban derékbatört tehetségének létovázó útkeresése maradt értékes művészi hagyatékaul. (Az elmult év őszén, az) alkotó éveinek végefelé, leáldozóban és egyre kevesbedő életkedvvel fejezte be földi pályafutását.

Akik Farkas Bélát ismerték és baráti közelségbe jutottak, azokat teljesen egyénisége hatásába vonta. A nagybányai festőtelep lakója volt, Csók Istvának tanítványa, Zádornak és Feszty Masának kortársa, aki a tanulmányai elején Glatz Oszkár és Márffy Ödön finoman megtört tompafényű ősi tájait és bravuros erejű, de mégis csodálatosan egyszerű képeit szerette.

Gazdag koloritu anyagában a borongó színek és az őszi hervadásnak ezernyi árnyalatát álmotta meg. Keretbe nem zárható lénye művészi szabadsága nem skatulyázhatta be Farkas Bélát a százdavégi impresszionizmus vagy a világháború utáni kavargó iramban keletkező izmusok követőjeként. Farkas Béla szegénysége, élete egész folyamán csak a kréta oleos anyagát adta a kezébe, de ha pasztellal is, a színek szerelmese, csodát művelő árnyalatok megteremtője volt s képein, amelyeken átvohul szomorú életének minden emlékezetes szakasza belső vívódásokat és útkeresést nem árul el, bár a művész álmoképe örökre benne vajudott, élete végéig megfesteni mégse tudta.

Farkas Béla pályafutása konok következetességgel jelölte meg életútjának a boldogtalanságot. Jellegzetes stílusa

képeinek külön ismertetőjele és aki művészi megnyilatkozásait figyelemmel kísérte, minden nehézség nélkül meg tudja állapítani, hogy Farkas Béla festményét látja maga előtt. Nem volt elődje és nem volt követésre kiválasztott példaképe, amint utódja se lesz és tanítványai közül egyikre sem hagyta örökül bizarr színekben tobzódó egyéni meglátásait, azokat a felhőket és azokat a fákat, amelyeket csak Farkas Béla láthatott olyan sejtelemszerűen és örökölt meg — szomorú élete árán.

Farkas Béla: Szereltem (pasztell)

Téma-választása szerint borulató. A világháború lövészárkától a szöges drótakadály halálraszánt őrszeméig visszaillesztette a vitustáncos víziókban azt a poklot, ahol ifjú korában eljegyezte magát az idegesillapító narkotikumok legveszedelmesebbjével: az alkohollal.

Művész-házasságából származott, édesanyja Gábor Nelly előbb jönevű énekesnő, majd a szabadkai zenede énektanár-

nője, szubtilis érzékenységet és nem a világból való gyámoltalanságot hagyott rá örökül, gyakorlati érzék híjján úgyszólván légüres térben élt az életét.

Képeit élete és művészi célkitűzései elején aprólékos műgonddal tervezte meg. Boldogtalan házassága, elválása és sírirtartó eszményi szerelme egy asszony iránt, akit reménytelenül szeretett, kísérté végig azon az élet-úton, ahol már az összeomlás fenyegető árnya meredt feléje és a csapszékke gőze után már csak a kokain, az ópium és a morphium tudta enyhítő fátýollal ködösíteni bánatát. Képeit igen sokszor néhány baráti szóért kocsmai cimboráknak adta oda pár pohár borért, akik részegségük réveteg mámorában is megérezték, hogy ez a lázas szemű, csapzott hajú furesza piktor tévedésből került közéjük és igazságtalan sors a teremtő művész számára, hogy legbensőbb álmait és megálmodott, lerögzített színeit szabadkai és újvidéki kocsmák búfelejtő italára cserélje be. Farkas Béla művészete dekadens életének minden állomását a Szépet szerető, a forma és arányérzékét mindig megbecsülő és a legbódultabb önkivületében is szívárvány felé törekvő gazdag színérzékét mutatja meg.

Művészi célkitűzése és feladatainak megvalósítása egyéniségének megfelelő keretben jelentkezett, kompozíciói még élete végén is zárt egységet képeznek. Művészi atitűdjén látható törések elvétett életének fájdalmas emlékü állomásai. Farkas Béla megrajzolta a maga Don Kihotját és a távolból fenyegetően felbukkanó szálmalom ellen mint bevehetetlen erőd ellen Farkas Béla vívta meg a harcát és Don Kihot sisakrostélyá alatt az ő fájdalmas arca bukkan elénk. Őszi tájon, csupasz ágon didergő varjak, felhős égen szürkéskéken a bánat borúja telíti a képet. Az ársvaságot és az ember-telen egyedüllét panaszát, festő jobban, művészi módon nem érzékeltetheti. Minden dekoratív művész illusztrációkat, díszleteket festett volna, de az ő operaterei és grandiózus elgondolásai soha-

sem készültek el. Allan Edgar Poe versében megszólal a refrén: S szól a holló: Soha már... Farkas Bélának lelkét háborító hollója makacsul ismételte minden elhatározásában, amellyel vissza akart térni a Józan Rendhez és szakítani káros szenvedélyeivel: Soha már...

Néhány barátja hiába kérte, kísérelje meg a csöndes, békés életet. Otthagytott kényelmes otthont, polgári jólétet és a baráti vendéglátást, kivonult Ujvidéken egy magányos szigetre és remeteként, embertelen nélkülözésben, de függetlenül és száanalom-mentesen élt. Roppant érzékeny és nincstelenségét rejtegető alaptermészete mellett haragja pillanatok alatt fellángolt és egy henteset, aki cégtáblát akart festetni vele, megvetéssel utasított vissza.

Farkas Béla nemcsak festett. A délvidéki tollforgatók között feltűnt egyéni színezetű frásaival, amelyek jelentős értéket mutattak be. Sajnos ezen a téren is megnyilvánult rapszódikus lénye. Életrajza, amelyet Balga Boldizsár élete címen tervezett, csak tervben maradt meg, bár a regényes életet végigélte, és annak egyes fejezeteit drámai tartalommal teltette.

(Életének egyik szomorú szakaszában az ujvidéki Polgári Magyar Kaszinó elhatározta, hogy megfesteti Farkas Bélával az eddigi elnököket. Természetesen az elhunyt egyesületi vezetők arcképei után. Heteken keresztül tartott, amíg sikerült rávenni, hogy elfogadja ezt a megrendelést. Hat kép áráként abban az időben sem jelentős összeget, 300.— pengőt kapott. Nagy megrökönyödésünkre, az általa azelőtt ismert közéleti férfiakat „egyéni meglátással“ festette meg, de a választmány úgy határozott, hogy inkább műintézettel nagytartja meg pótlólag a fényképeket, mert a hozzátartozók érzékenységét és hiúságát módfelett sértette az a művészi szabadság, amellyel Farkas Béla a megrendelt portrékat fes-

tette. Nagyon szerettem Bélát, de nem tudtam a zsűrit jobb belátásra bírni. Arcképfestésből, fénykép után — valószínűleg nem tudott volna megélni.)

Bíráloi akadtak elegenden. Bűnülűl rótták fel, hogy rajza elnagyolt, elmosódott, színei ibolyántuliak, valószínűtlenek, témája eliszaposodott, amellet sok kompozícióját, kedvenc képeit variánsokban is megfestette. Minden vétke mellett művészi egyéniség volt, az egyetlen és soha vissza nem térő festőművész, akinek halálával árván maradt palettáját senki sem veheti át.

(Akvarellt, olajat nagyon keveset látam tőle. Azok is javarészt még az akadémiai tanulmányai idején készültek, tanárai igen jó véleménnyel várták művészi kibontakozását, amelyet megállított a háború, abból Farkas Béla már fáradt, sokkos idegzetel tért haza... és ha néha szóba kerültek élményei, akkor derült ki, hogy vitézi várományos, tulajdonosa a Signum Laudisnak és a többi vitézségi éremnek. Bajtársai nálátmegvető bátorságáról ismerték, az életét sosem becsülte meg annyira, hogy féltette volna.)

(Egy esős, ködös októberi éjszakán hazafelé indult a sínek mentén. Gyorsan hazaért... Temetésén résztvettek azok, akik tultették magukat előítéleteken és akkor is megbecsülték a tehetségét, amikor már csak ritka alkalmat talált megnyilatkozásra. Az idén, Halottak napján a palicsi temetőben, az ő munkásságát emlékezve lerótták kegyeletüket azok is, akik életében kevés jót tettek vele, sir-emléket állítottak magukat elítélteken, amely hirdetni fogja: Farkas Béla festőművész élt, művészetét igazolják képei, amelyeknek gyűjteményes kiállítását a Délvidéki Szépművészeti Céh terveként ismerjük és amely kiállításához Farkas Béla képeinek tulajdonosai bizonyára szívesen engedik át értékes gyűjteményüket.)

Konyovits Milán kéпкиállítása Budapesten

Konyovics Milán harminc festményét állította ki Budapesten a Tamás-galériában. Alkotásait a főváros műértő közönsége megértéssel, a sajtó egyhangú elismeréssel fogadta. Mi délvidékiek féltő gonddal figyeltük Konyovits bemutatkozását. Aggodalmunk nem volt alaptalan. Elkülönült egyéniség, dinamikus megnyilatkozása, féktelenségig bátor formanyelvvel nem mindenkor arat sikert első fellépésével.

Budapest műértő közönsége igényes és feltette érzékeny. Egyedül azt az ajánló levelet, hogy Párisban és másutt is sikerei vol-

Konyovits Milán

tak, nem fogadja el. De éppen közönségünk kifinomult kritikai érzékének köszönhető Konyovits első csapásra csatát nyert.

A fővárosi sajtó megállapította, hogy Konyovits munkáiban egy erős egyéniség friss lendülettel, nyerseséggig őszinte szókimondása, a francia iskola hatásával párosult. Egyöntetűen ezzel

az aláfestéssel ismerték el Konyovits művészi kvalitásait. A napi sajtó természetesen csak felületen mozog és az elmélyedő, analízáló kritika még nem szólalhatott meg.

Kétségtelenül igaz, hogy e két tényező uralja Konyovits alkotásait, de vajjon ezzel a megállapítással közelebb jutottunk-e megismeréséhez?

Mint annyiszor, amikor festői alkotások szemléletébe merülök, most is, amikor Konyovits képeiben gyönyörködöm, érzékelnem kell, hogy minden módszer, amivel egy-egy festői művet meg akarunk határozni, oly annyira elégtelen, hogy csak ösztöneinkre bízhatjuk magunkat. Mert a kép, akár csak a muzsika, az emberi lélek megnyilatkozása. És az emberi lélek térképén rengeteg a berajzolatlan fehérfolt. A lélekbe még nem látunk be és ma, még a pszichanalitikus módszer is csak tapogatózik.

A másik út, amivel a komoly kritika a festőt megközelíteni igyekszik, az összehasonlító módszer. A művész modorának elődjeit, felfogásának történelmi multját, rokonait, hasonló megnyilatkozásokat, ellenlábasaikat igyekeznek szorgalommal és néha nagy virtouzitással kimutatni, de legjobb esetben is csak az alkotó lélek körül járnak.

Írás utján közvetíteni azt az élményt, amit műalkotás nyújt, nem lehet. Különösen nem lehet Konyovits képeit érzékelteni. Átmeneti árnyalatok nélküli, égő színek merész játéka a kontrapunktos muzsikával hasonlatos. A színek meglátásának és kifejezésének valami ősi szépsége és bizarr alkalmazása uralkodik munkáin. Ezekből a színorgiákból mégis mélyseges harmónia csendül ki. Különösen érezzük ezt a »Dalmát nő« és az »Intérieur« alkotásaiban. Konyovits kirobbanó és szinte formát szétvevő ereje a robusztus »Dalmát férfi« és a »Ministráns gyerek« című képeiben kifejezően nyilvánul meg. Tájépeiben is a drámai erőt érzékeljük. Szinte lángol a bácskai buzaföld és komoran mered élénk Zombor utcája. De óvakodjunk Konyovits munkáitól.

local couleur kereteibe helyezni, Semmi röghöz kötöttség nincsen benne. Tájképei akár a holland földiken születhettek volna meg, akkor is Konyovits világ-polgárságát és európai művészetét hirdetnék elsősorban. Nem a táj nyomja rá bélyegét Konyovits alkotásaira, hanem a tárgy az ő egyéniségében tükröződik.

Konyovits nem szemléltet, Nem ad elő. Villámszerűen nyilatkozik meg. Szinte érezzük problémáit, melynek kifejezéséhez az esetet alig elegendő. Mintha a tubusból nyomná, vagy vakarókésével rakná fel vásznára színeit. Kétségtelen rokonságban van a francia festéssel, de melyik nemzet komoly művészei nem szívták magukba az ott elért eredményeket? A modern magyar festészet, ha

általánosítani lehet és szabad, ugyancsak a francia festészet emlőin nevelkedett. De mintegy félszáz esztendővel már saját lábára állott, elkülönült, elfinomult. A szerb festészetnek nincsen ilyen múltja. Innen ered, hogy Konyovits megnyilatkozásaiban mellőzi a félhangokat, a végtelenségig kifinomodott változatokat és hogy alkotásait itt forrongó korának ünösítik anélkül, hogy ezzel nagy értékeiből bármit is levonnának.

A kiállítás megtekintése után két érzést vészünk magunkkal, Konyovits sokat, rengeteg sokat és tiszta művész; adott, — És kiapadhatatlan művészi erőforrása még sokat fog ajándékozni a világnak.

Kende Ferenc

Konyovits Miláu: Zombori utca (olaj)

Színház

Az idegen asszony

Irta: Csuka Zoltán

Vándor Kálmán új színműve a budapesti
Új Magyar Színházban

Bácska levegőjével nem egyszer találkozunk már a magyar színpadon, de meg kell vallani, ez a levegő semmiesetre sem az volt, amelyet mellreszítottunk volna s elmondhattuk volna, hogy ennek a tájnak legmélyebb népi kérdései izzottak volna benne s túlérték volna a jó szórakoztató színmű vagy operett háttérrel. Pedig nem egyszer mesteri tollu szer-

Vándor Kálmán

ző is nyult a témához, így nem is olyan régen Hunyady Sándor. S csak természetes, hogy amidőn azt hallottuk, hogy az Új Magyar Színház bácskai tárgyú színdarabot mutatott be, Vándor Kálmán új színművét, bizony az előítélet is dolgozott bennünk, amidőn a nézőtérre leültünk. S még hozzá az igen szépen megtelt nézőtérre, amelyet azon-

ban a kritikus nem mindig tart a szívnál és a valódi érték fokmérőjének.

Ezuttal, ezt is meg kell előre mondanunk: kellemesen tévedtünk. Mert Vándor Kálmán »Az idegen asszony« témájában nemcsak egy férfi és egy asszony hirtelen fellobbant szerelmét, a színpadon szinte törvényes házassági háromszög egyik variációját tárgyalja ebben a színdarabban, hanem ezen túl sokkal többet kíván mondani; Bácska magyarságának mély kérdéseit, a nemzetiségi problémát is felveti és ahogy a magyar honvédtiszt és a szerb főldbirtokos asszony szerelme kifejlődik, ennek a különös izzó szerelemnek a problémáján túl egy másik, sokkal nagyobb probléma is szinte párhuzamosan bonyolódik; az, hogyan élhet békességben és szeretetben ez a két, oly sokszor csaldódt és oly sokat szenvedett nép, amelyet elmúlt századok során egy hazába sodortak a történelem viharai s ebben az egy hazában folyton az volt a nagy kérdés; hogyan tudják egymás kezét megfogni s ha leeresztik, hogyan tudnak egymás nélkül boldogulni. Nehéz és súlyos probléma, nehéz és kényes téma és bizony ember legyen a talpán az, aki ezzel a témával a mai háborús időkben megbirkozik. És Vándor Kálmán, ezt el kell ismerni, megbirkózott. Megbirkózott úgy, hogy nem egyszer nyílt színi tapsot aratott, megbirkózott úgy, hogy (ezt a nézőközönség arcán lehetett megfigyelni) fokról-fokra oldódtak fel a merev vonások, hogy a végén a szeretet mosolyában engedjen fel a fagyosság. A budapesti színház magyar közönsége megértéssel hallgatta a színpadon felhangzó szerb dalokat, szerb szavakat s megérezte a nagy élményt, amely Vándor Kálmán lelkét a felszabadítás nagy pillanataiban megfogta, mert Vándor Kálmán mint honvédtiszt tavaly résztvett a Délvidék visszatérésének küzdelmeiben s ezek a napok érelték meg benne a témát, amelyet az elmúlt hónap elején vitt a pesti színház színpadára. S hogy milyen nagy visszhanggal, azt bizonyítani, hogy e sorok írásakor már ötvenedik előadás felé halad az Új Magyar Színház együttese és maajdnem mindig telt ház nézi végig az előadásokat.

Az Idegen asszonyban egy magyar honvédtiszt és egy szerb asszony hirtelen fellobbant nagy szerelmét rajzolja meg. A bácskai szerb földesur a honvédek bevonulásának napján

magyar katolikus pap barátjához akarja elvinni vadászfegyverét s a megindult csetnik-harcokban véletlenül maga is golyót kap és meghal. Ez a tragédia lehet, hogy lélektanilag nem magyarázható meg pontosan, amint-hogy lélektanilag azon is lehet vitatkozni, hogyan ébredhet közvetlenül ezután szerelem az özvegyen maradt asszony lelkében, de fogadjuk el azt, hogy a szerelem titokzatos utakon születik és észkokkal nem mindig magyarázható. Ami azonban ebből következik, a

Hajmássy Miklós, Lázár Mária és Gárday Lajos

családos magyar férfi belső lelki küzdelmei feleségével és felnőtt fiával, hitvesének önfeláldozó munkája, amellyel új életet akar keresni és a munkában igyekezik vigasztalódni, mind-mind olyan érdekes helyzeteket teremt, feszültségeket és fordulatokat, amelyek sokszor izzó erejűvé teszik a színművet, emellett pedig a magyar szerb együttélés mélységesen nagy problémái elejétől végig lebilincselik a nézőközönség érdeklődését... A lélektani döccenők mellett voltak még kisebb hibák (így például a szerb népdalok helyett felhangzó orosz nóták, aztán a horvátországi Pozsarevác emlegetése stb.) de általában el

lehet mondani, hogy Vándor Kálmán jól látta meg Bácskát, jól látta meg a szerbséget; s eléggé tiszta képet tudott adni a mostani hangulatról. Sőt sokszor annyira éles képet, hogy szinte hihetetlennek tetszett, hogy a szerző ennyire szembenéz az időszerűséggel s mind-azt ilyen okosan és bátran el tudja mondani...

Vándor Kálmán színműve mindenesetre kitűnő eszköz arra, hogy a lelkek kiengesztelődése terén legalább egy lépést előre tegyen. S a mai időnkben már ez is nagy szó.

A magyar honvédtiszt egvébéként a polgári életben Koszta Miklós ügyvéd szerepét Hajmássy Miklós férfiasan és tiszta szavalattal játszotta, míg Gyurity Mlánné, Zora szerepében Lázár Mária csillogtatta meg művészetének és szenvedélyességének mélyszéges tűzét. Dr. Koszta Miklós feleségének szerepében Beleznav Margit keresetlen eszközökkel, egyszerű közvetlenséggel s épp ezért sokszor nagyon emberien s megrázóan játszotta meg a magára maradt feleség és családanya szerepét. Az asszony mellett tiszta férfiu: barátsággal álló dr. Partha Miklós szerepében Bánky Róbert nyújtott elismerésre méltó alakítást. Vizváry Marica Gyurity Mlánné édesanyjának a magyarokat gyűlölő Perszidának szerepét játszotta s hogy sokszor meleg és elismerő tapsot nem kapott, ezt csak a szerep kényes beállításának tulajdoníthatta, amely természetesen nyílt színi tapsot nem kaphatott. A magyarokkal megértést kereső szerb országgyűlési képviselő szerepében Gárday Lajos diszkrét és komoly alakítást nyújtott. Említsük meg még Halász Gézát, aki a házaspár fiának mélyszéges lelki bonyodalmaát játszotta meg igen nagy sikerrel és az epizód szerepét lélekkel és sok melegséggel betöltő Weszely Pált, A színdarabot Juhász József sok gondnal és izléssel rendezte.

Könyvek

Dr. Hegedüs László:

Munka a közért

DMKSz-kiadás, Ujvidék, 1942.

A rokonszenves szerző tulzott szerénységgel »gyakorlati útmutatónak« nevezi könyvét, holott annál sokkal több. Az az egészséges társadalmi szemlélet, amely a szociológia tudományából és a nemzeti önismeretből alakult Hegedüs könyvében, kétségtelenül többet ad, mint a falu vezetőinek gyakorlati kioktatását. S ez így helyes és rendjén való. Mert nem elég a sokszor hiányos műveltségű, de lelkes falusi magyart utasításokkal munkába lendíteni, tisztában kell lennie azzal is, hogy mit miért végez. Tudnia kell, hogy mi a társadalom, s hogy abban neki mi a szerepe, tudnia kell, hogy mi a magyarság és azzal szemben mit az ő kötelességei. Erről világosítja fel Hegedüs könyve. Nem azzal az általánosító és a dolgokat éppencsak érintő módszerrel, ahogyan az irodalom és a tudomány határain mozgó munkákban szokásos, de egy bő tapasztalatokkal rendelkező szervező és a bácskai magyar falut oly tökéletesen ismerő vezetőember fölényes módszerével. Mindent alaposan megtárgyal könyvében Hegedüs László és állításait világos, könnyen érthető példákkal illusztrálja.

Enne a könyvre régen szükség volt. Tíz évet késett, mint ahogyan tíz évet késett a Közművelődési Szövetség is. Ha a harmincas évek elején kerül ki ez a könyv a bácskai magyar faluba, úgy népünk sokkal tömörebb tömegekben állana. Persze ez a mulasztás nem Hegedüs és nem a DMKSz büne, hanem büne annak fellogásnak, amely csak a régi politikai élet járszalagján tudta elképzelni a magyarság fejlődési mozdulatait.

S, hogy a magyarság beszerzése, lelki egységének kialakítása ma sem késő, de más szempontból időszerűbb, mint valaha, azt bizonyítja a kormány támogatása és az az elismerés, amelyet a maga részéről a DMKSz munkája iránt tanusít.

Ennek a könyvnek kiadásával tehát olyan szolgálatot végzett a DMKSz, amely sokkal jelentősebb politikai cselekvésnél, s amelynek a végeredményben mégis politikai jelentősége lesz. Új munkában látjuk szívesen megnyilatkozni ennek a délvidéki magyar csuszszervezetnek szerepét. Mert nem a bőr felhámján lévő sebek gyors orvoslása szükséges, hanem a szervezet alapos gyógyítása. S Hegedüs László könyve magyar népünk testi és szellemi egészségét akarja megóvni. Ezért köszöntjük

kitűnő könyvét örvendezéssel és azzal a kíváncsisággal, hogy jusson el mindenhova, mert nélkülözhetetlen szükség van rá.

Herczeg János

♦♦♦♦♦

Sziklay László:

A szlovák irodalom

Franklin-Társulat kiadása, Budapest, 1942.

Sziklay László annak az új magyar tudós-nemzedéknek a tagja, amely elfogulatlanul és szeretettel fordul a velünk egy hazában élő népek művelődése felé, levonja a tanulságokat a kisebbségi sors két évtizedéből s úgy vonja le, hogy abból magának és nemzetének is haszna támadjon. Mert csakis ezzel az elfogulatlan szeretettel lehet az ősi magyar nemzeteszmé alapján megteremni azokat az utakat, melyeket begyepesített az elmúlt évszázad sok idegen eszméiramlata s ezzel lehetetlenné tette az együttélést, türethetlenné a helyzetet és szinte végeláhatatlanná az értelmetlen gyűlölködést. Pedig a magyar haza történelme emek ép az ellenkezőjét bizonyítja; azt, hogy voltak évszázadok, hosszú-hosszú évszázadok, amelyek az együttélést és egymás megértését tették lehetővé s ezeknek szelleméhez kell a szörnyű zűrzavarból visszatérni, ha ismét becsületes és emberi életet akarunk élni.

Sziklay László szlovák irodalomtörténete természetesen magyar és szlovák szempontból vizsgálja a szlovák irodalom kialakulását és fejlődését s a két szempontot egyetiszik magasabb síkon szintézisbe hozni. Már a szlovák irodalom kialakulásának történeténél rámutat arra, hogy a szlovák irodalom mennyire az egyazon háza, az ősi Hungária szelleméből indult s mennyi benne a magyarral egyazon vonás. A praktikus szlovák irodalom elindulása csel nyelven történik, de ez csak liturgikus nyelv, a szellem nem azonos a csel szellemmel, hanem eredeti és a magyarral közös lelkeség kifejezője. Rómay János kétnyelvű, magyar és szlovák költészetére mutat rá, mint annak példájára, hogy ez a költészet nem lelki hasadás, nemzetiségi bizonytalanság eredménye, hanem azé a történeti tényé, hogy a régi felső magyarországi memesség nem érez különbséget magyar és szlovák nyelv között; a kétfőt egynek érzi. Természetesen ezt a XIX század nemzetiségi szemléletének a XVI századba történő visszavetítésével se-hogy sem lehet megmagyarázni. Sziklay hig-gadtan és nyugodt tárgyilagossággal bizonyít-

ja, hogy a két irodalom lelki alapja egy és ezt a későbbi századokban, sokkal nehezebb körülmények között is igazolni tudja. Krman Dánielre, az elinduló szlovák tudományos irodalmi nyelven ugyan, de a magyaros lélekre jellemző hitvallással áldja meg Rákóczi zászlait. S a szlovák irodalom későbbi fejlődése során is mindig mértéktartással igyekszik a közös jellemvonásokat, a közös szellemiséget kimutatni, még olyan esetekben is, amikor ez a később kifejlődött új nemzeti szellem hatása alatt szinte lehetetlennek látszik. Rámutat arra, mennyire nem véletlenszerű, hogy az össz-szláv rajongó eszme ép a német Herder indítására keletkezett, hogy aztán a szlovák irodalom később visszajusson önmagához. Saffarik Pál ismertetésénél kiemeli, hogy a vidéki tartózkodása mennyire hozzájárult egyetemes szláv szemléletének kialakulásához s Kollárnál megint csak a német hatást bizonyítja, midőn hazaszerepében nincs a szláv földnek szerepe; a gyökereit már Herderben és a Herdert követő filozófiában találjuk meg. S a szlovák írók ép akkor tértek vissza a velünk közös felkíséghez, midőn az össz-szláv hatástól szabadalmi igyekeztek és önmagukhoz, a szlovák néphez tértek. Ezt bizonyítja Szilay Szilárdkovich már öntudatos szlovák és mégis magyaros felkíség hatalmas önvalóságában: »vegyünk körül aranyos és szent abronccsal a magyarországi lélek szent edényét«.

Ugyanez a mértéktartás és szeretet teszi lehetővé Szilaynak, hogy a nemzetiségi szempontból annyira kényes 19. század ellentétét is megválasztja és az asszimiláció súlyos vádjával is foglalkozzék. Kimutatja, hogy a 18. században megindult differenciálódási folyamat vajanskyban tetőződik. Hangoztatja, hogy amint a magyarság továbbfejlődésében is meg volt és meg van a regenerálódás folyamata, ugyanúgy a régi közös patriotizmusnak is regenerálódni kell. Ezt a regenerálódást veszi észre Hviezdoszláv költészetében s megemlíti, hogy Arany János balladá: Hviezdoszláv íróasztalán; a magyaros szellem egységének méltó szimbólumát jelentik. Szilay jól látja a lelki szakadékokat, amelyek magyarság és szlovákság között az elmúlt évszázad folyamán támadtak, de jól látja az összekötő hidakat is, a semmiféle politikai ellenszenvvel ki nem ölhető sorsközösségérzést amely meg van a szlovák lélekben s ha ezt a félreértésű tömege mind magyar, mind szlovák részről nem is engedte kellőképpen érvényesíteni. Szilay azzal a hittel fejez be könyvét, hogy a régmúlt szellemi közössége egyszer helyre fog állni és a két nép önálló nemzetként, de a keletközösség sorsközösség parancsát szem előtt tartva alakítja majd ki szellemi életének jövőjét.

A könyvet gazdag bibliográfia kíséri, bizonyosságul a szerző alapos tudásának és fel-

készültségének. S ha szem előtt tartjuk, hogy ezt a tudást ugyanennyi szeretet és jóindulat kíséri, bizvást mondhatjuk, hogy jó munkát végzett és a magyar közönségnek kitünő utmutatót adott a szlovák szellem megismerésére, de ugyanízt cselekedte az önmegismerés terén is.

Csuka Zoltán

Jankovich Ferenc:

Iránytű a magyar irodalomban.

Budapest, Turul kiadás.

»A magyar népnek ajánlom e könyvet, első tanítómunka« — ezt olvashattuk az első lapon. De nemcsak ajánlja, hanem csakugyan a népnek is szánta, a nép számára írta könyvét. Hatalmas munka elvégzésére vállalkozott: a magyar irodalom és műveltség népét akarja felvázolni a honfoglalás előtti kőbevesző századoktól szinte egészen napjainkig. De ennél többet is akar: érzékeltetni akarja irodalmunk életét és meg is akarja ismertetni irodalmunkat: egyes esetekben igen bő szemelvényekkel jellemez költőket, írótka és korokat minden magyarázó szónál eredményesebben. Mindezt két kötetben, nem egészen háromszáz lapon próbálja megvalósítani.

Mi sem természetesebb, mint hogy az ilyen hatalmas koncepcióú és rövidre szabott munkában — amely irodalomtörténet, műveltségtörténet, politikai történet és még antológia is akar lenni — a legkönnyebb dolog hiányokat felfedezni. Sietve állapítottuk meg, hogy Jankovich feladatát a körülményekhez képest magyszerien oldotta meg. Rugalmas stílusa, halkékonny mondatai, amelyeknek ihletése mindig az anyagból táplálkozik, csakugyan élet-szerűen jelenítenek meg előttünk elmúlt századokat, sorost, embereket, törekvéseket. Néha ugyan a kényszerű tömörítés miatt egy-egy fél mondatát csak az értini meg, aki egyébként is jól ismeri irodalmunk történetét. De minden kor irodalmából ki tudja elemezni azokat a hangokat, amelyek a ma magyarájának is szólnak, ez is volt legfőbb törekvése.

Ha már így korlátozva van a keret, nem szabad fállalunk ezt, ami kimaradt belőle, hanem örülünk annak, ami benne van. Még az ilyen esetek sem kárhözvethetők, hogy pl. Mikes leveleivel lapokat tölt meg, közli majd nem az egész Ludas Matviát, míg Pázmány írásaiból mindössze két lapnyit közöl stb. Nem lényeges az pár kisebb tévedése sem, aminek egyszerűen csak az az oka, hogy az irodalomtörténeti kutatások egy-egy újabb részleteredményét nem ismeri. (Pl. az Imberek szerzősége, a Zelón futásának keletkezése stb.) Ezek az összkép irodalmi élményekből fakadó hatását nem befolyásolják.

A magyar irodalmat úgy fogja fel és mu-

latja be a szerző, mint a harcoss magyarság egy fegyverét. Ez sem lenne baj, csak azt kell megjegyeznünk — éppen az ügy érdekében — hogy a nép számára készített Iránytűben, amelynek feladata éppen az, hogy sudatosítja a magyar értékeket, méltóbb képet kellett volna festeni egy pár nagy költőkről, akiknek működése látszólag nem hajlik könnyen e szemléleti mód irányába. Hogy csak a legnagyobbakat említsem. Vörösmartyban boldog büszkeséggel kellett volna megrajzolni leggyetemesebb költőnk emberi és költői nagyságát, az örökkévalósággal vitakozó magyarságszemléletét. Arany Jánosban be kellett volna mutatni a legmagyarabb költőt. — aki ha ezt a típust ma nem is akarnók követendő példának állítani — egyik lecsajátosabb típusa fátáknak. Emberi tragédiája nagyon is a magyarság tragédiája. Jankovich könyvének legkizökkentő hibája azonban az, hogy Vajda János költészetének a kötet irányával nagyon is megegyező, mai napig évenen élő politikai oldalát nem veszi észre és még csak egy fél mondatban sem említi meg.

Ezen egy pár észrevételünk fenntartásával könyvét megjelölök tartjuk arra a szerepre, amire szerzője szánta: aki nem ismeri, nem szereti irodalmunkat, könyvből sokmindent megismerhet belőle és elképzélhető könyvének olyan hatása is, hogy ráveszi olvasóit irodalmunk iránti komoly érdeklődésre. A függelék újabb kötetet ígér Érdeklődéssel várjuk.

Bánó István

Szerb Antal:

A világirodalom története.

Szerb Antal írásainak legfőbb értéke, hogy régi elintézetnek hitt, elskatulyázott dolgokról levénik a pont, friss színen mutatják fel őket, a halottá merevedett dolgokat megélevenítiük s érdeklődésre egyetértésre vagy ellentmondásra ingerelnek. Így vagyunk Világirodalomtörténetével is.

Itt az ellentmondás sokszor már magában a munkában megvan. Ezt érzem mindjárt a mű bevezetésében. »A világirodalmat sokan úgy fogják fel, mint a nemzeti irodalmak összességét, ezért a magyar tudósok szívesebben használják a »világirodalom« szó helyett az »egyetemes irodalom« kifejezést — mondja Szerb Antal könyve bevezetésében, s akár nemrégiben Babits, ő is Goethe-re hivatkozik a fogalom meghatározásában, Goethe alapján állapítja meg, hogy »a világirodalom azoknak a műveknek az összessége, amelyek értékük, vagy hatásuk révén, legalább is virtualiter, minden művelt nemzet számára mondtak valamit és el is jutottak minden művelt nemzethez.« Azt hiszem ez egy kissé Goethe szándékain túlmenő magyarázat, az irodalmat tulajdonképpen szociológiai szempontból tekintni, ez

pedig nagyon ingadozóvá teheti az irodalomtörténethez tartozó művek felvételét, amint az a munkában meg is történik. De szerintem ezzel a felfogással némileg ellenkezik az író rákövetkező állítása is, melyben mintha Babitsot követné: »A világirodalom története az a folyamat, amelyben nem a nemzetek fölötti jelentőségű írók és művek országhatárokon és évszázadokon át emelkedve megtermékenyítik és irányítják egymást. A világirodalom története élő összefüggés.«

Ez az ingadozás, ez a két sinen haladás aztán végigmegy az egész munkán. Míg Babits a fenti felfogást történelmi vezetői végig munkájában, Szerb Antalnál a tónus kétféleképpen is mutatkozik. Babitsnál a világirodalom látképe valóban író adja át áronak, Szerbnél szellemtörténeti korszakok, társadalmi rétegek és nemzetek egymásnak. Babits mint ennek a világirodalomnak egy láncszeme volt azokról az írókról, akik számára a világirodalmat jelentették. Könyve valomias legmegkapóbb irodalmi élményeiről, melyek idők folyamán egy hatalmas tablóvá, a világirodalomról állottak össze lelkében. Szerb könyve az irodalomtörténet szűles megalapozásu tanulmánya, jól felépített és megszerkesztett utmutató a nagyközönség számára. Ezekből a körülményekből következik az elvnek és a gyakorlatnak az az ellentmondása, hogy Szerb a teljesség és tájékoztatás kedvéért olyan írókat is felemlít, akiknek csak az illető nemzet irodalomtörténetében van a jelentősége. Ezzel sokszor elveivel ellentétben nagyon leszámítja a világirodalom színvonalát. A tudományos kutatóknak ezek a felsorolások nem mondanak semmit, a nagyközönséget pedig nem érdeklik, legfeljebb a legújabb kornál, ahol íróiról kap némi tájékoztatást, vagy legalább azt a bizskeséget, hogy ő is »a világirodalomhoz tartozó« író olvas.

A világirodalom elvével, mint már jeleztük, módszere is ellentétbe hozza Szerb Antalt. Bevallása szerint az eszmétörténeti, stílustörténeti és irodalomszociológiai szempontokat követi e munkájában is. E szempontok teljes kifejtése sokszor a jelentéktelenebb írók tekintetbe vételét is megköveteli, hisz ezek általában jellemzőbbek, mint a nagyon, akik nem szoríthatók kategóriákba. Másrészt ezek a szempontok adják Szerb művének az egységet, a közös medret, amely a világirodalom sokszínű folyóját együtt tartja, s megmenti attól, hogy nemzeti irodalmak párhuzamos története legyen. Babitscsal ellentétben Szerbnél a világirodalom medre kitágul, s a szereplők mögött megjelenik a háttér, a környezet is.

Szerb dicséretére legyen mondva, hogy módszeres elvi alkalmazását seholsem vesztültségbe, még talán az irodalomszociológiai szempont alkalmazásánál látunk néha egy kis túllépést, pl. mikor Homeros hőseinek beszédmódját a nemzeti életformával hozza kapcsolatba. Még távolabb áll tőle ez elvek tudós merevségű alkalmazása. Az anyag elrendezé-

sében s legtöbbször eleven, friss észrevételekben nyilvánulnak.

Az írókat, a műveket a legújabb irodalomtudományi szempontok szerint vizsgálja, tisztában van azzal, hogy nézik az irodalomtudósok legújában a kérdést, általában mindnütt, mint egy otthonos cicérone, beavatott, a bentfentes nyelvén beszél. Különösen azok részletei érdekesekek, ahol egy-egy klasszikussá kövült írótt élesztget élményei friss hevével s az irodalomtudomány legújabb szempontjaival, mint például Shakespeare-nél.

Könyvének legeredeitűbb s legfrissebb, felfedezésszerű meglátásai azok, ahol egy-egy irodalomtörténeti változás pillanatfelfogását nyújtja. Viszont amilyen éles szeme van az apróbb irodalomtörténeti jelenségek iránt, sokszor — azt kell hinnünk szándékosan — hagyatva megy el a nagy korszaktormáló események mellett. Pl. Mikor a középkor egyetemességéből kilépő nemzeti irodalmakra tért át, felosztása: olasz, német stb. irodalom, de ez irodalmak elkülönülését nem mutatja be s kialakulásuk jelentőségéről egy szava sincs. A reformációnak az irodalomba való belepéséről is csak egy bekezdésnyi helyen emlékezik meg futólag s finyáskodva. E helyütt ezeket írja: »A reformáció az irodalomtörténetre nem is annyira közvetlenül hatott, mint inkább következményei révén. A népi energiákat beleöntötte az irodalomba, a népet az írással kapcsolatba hozta, Luther németül írt és a vitairatok háborúja — a humanisták szörnyűködése közben — a nép nyelvén folyt le. Ezáltal megváltozott az irodalom társadalmi helyzete.

Ez a változás nem volt minden tekintetben előnyös. Az irodalomba beleszabadult a népélet vaskossága és durvasága is. Maga Luther sem válogatott a kifejezésekben, ellenfele és hívei pedig tobzódtak az enyhén szólva erőteljes szavakban. A német irodalomban százéves uralomra jutott a »grobianizmus« és csak a barokk ellenkező véglete, a precieux finomkodás szorította ki.» (I. 312-313.)

Szerb szerint a reformáció tehát csupán a népi energiák beömlését jelentette az irodalomba, ez pedig csak a grobianizmust eredményezte. Az ember nem tudja ilyenkor, csodálkozzék-e, vagy bosszankodjék. Tudatlanságot nem lehet ráfogni, annál kevésbé menthető elfogultsága, tudományos szempontból is.

Szerb minden mentegőzése ellenére kifogásoljuk azt is, hogy a magyar irodalmat kihagyta tárgyalásából. Ezt nem lehet az újrafogalmazás kényelmetlenségével elűzni. Könyvének mind a két szempontja, a gyakorlati — az olvasók tájékoztatása — s a tudományos, irodalomtörténeti szempontjainak tökéletes megvalósítása — egyaránt ezt követelte volna. Nem egy írónk van, halott és élő, aki a Szerb megkívánta világirodalmi mértéket megüti, sőt jóval meghaladja. Az olvasó bizonyára szívesen látta volna ezeket az írókat a világirodalmi nagyságok symposionján, megillető helyükre bemészelve, egy olyan hivatott kalauz által, mint Szerb Antal. Jó lett volna ez mindenképen, ama közönség tájékoztatása szempontjából is, melyre a könyv számít, s amely bizony magától nagyon kevésbé tudja ezt a műveletet elvégezni. De maga a módszeres, irodalomtörténeti teljesség is megkívánta volna beillesztésüket. Hisz egy-egy európai szellemi áramlatnak, irodalomtörténeti helyzetnek legtökéletesebb megtestesítői, példái nálunk vannak. A reneszansz-humanista lírának nincs nagyobb költője Balassa Bálintnál, Zrínyi olyan barokk eposzt írt, mely felfogásban és művészi értékben egyedül áll korában Petőfi nagyságát már a világirodalom is elismerte, Arany balladáiban felülmúlhatatlan. Ady az egész »ujkornak«-nak lírai összefoglalója, Dantéja. Itt nem mentség a nyelvi elszigeteltség. Idegen írónak talán még elmézzük mellőzésüket a nyelvi nehézségek folytán, de teljesség szempontjából ott is hiányolnunk kell. Szerb azonban tud magyarul és ismeri az írók értékét, úgyhogy eljárása nehezen menthető művével és a magyarsággal szemben is. Egy nemzet nagyjainak külföldi elismertetéséhez a nemzet lelkesedése adja a lökést, ha ezt magunkba fojtjuk, igazán semmi jót nem várhatunk. Valami tulzott szerénységi érzelemből kár eleve lemondanunk erről az elismertetésről. Mi lenne pl. ha — ami könnyen megtörténhetik, — Szerb művét lefordítják németre, vagy valamely középeurópai nyelvre? A magyar irodalom egy magyar író hibájából ismét elvesztené egy lehetőségét a külföldi elismeréséhez.

Érdemes lenne ezeket a szempontokat egy esetleges második kiadás előtt fölnohóra venni.

Meg kell még említenünk a könyv könnyed, folyamatos előadását, amely azonban néha aszfalt-fordulatoktól s magyartalanságtól sem mentes, viszont, ahogy mondani szokták »au-

nál inkább olvastatja magát. A nagyközönség szempontjából nem ártott volna a sokféle idegen név kiejtését is közölni, esetleg tárgymutatóban.

Tóth Béla

Milutinovics Nikola:
Madjarski u 3000 reči (Magyarul 3000 szóban)

A közép európai nyelvek korszerű nyelvtanai füzetekben — Bogdanov Ljubomir kiadása, Ujvidék, 1942.

Milutinovics Nikola dr. a Szerb Matica főtitkára és a Letopisz szerkesztője még jugoszláv időkben felvetette a dunamenti népek közeledésének szükségességét és mérsékelt gondolkodásával, megértő magatartásával mindig rokonszenvezett a magyarsággal. Most, hogy a Délvidék visszatért, igen érdekes és figyelemreméltó tervet, illetve annak első részletét valósította meg. Hat füzetből álló nyelvtant állított össze és pedig olyan módszerrel, amely lehetővé teszi, hogy a magyar nyelvet könnyen és gyorsan el lehessen sajátítani és pedig önképzés útján is. Ez pedig, jól tudjuk, nem könnyű dolog, hiszen a nyelv elsajátításának legfontosabb kelléke a gyakorlat. Milutinovics Nikola azonban különleges módszerével igyekszik ezt a nehézséget áthidalni s könnyen érthető, rokonszenves előadásban mutatja be a magyar nyelvtant és sorakoztatja fel azt a 3000 legszükségesebb magyar szót, amelynek birtokában már magyarul lehet gondolatokat közölni.

Mi, akik kisebbségi sorsban is a magyar-szerb szellemi közeledés vonalán dolgoztunk, ezt a figyelemreméltó kísérletét és reméljük, hogy az a szerb közönségnél is élénk érdeklődésre és visszagra fog találni. Milutinovics Nikola módszere hasznosnak és értékesnek mutatkozik s bizonyos, hogy ennek a nyelv-tannak segítségével sokan fogják a szerbek közül a magyar nyelvet elsajátítani. Már pedig az államnép nyelvének elsajátítása nemcsak a mindennapi életben jelent sokszor előnyt, hanem arra is eszköz ad, hogy a magyar lelket és magyar szellemet is közelbből megismerjük. A megismerés pedig mindig hasznos, mert félreértéseket oszlat el s közelebb hozza a népek lelkét egymáshoz. Milutinovics Nikola kezdeményezése ezért is minden elismerést megérdemel.

Mint a szerkesztő bejeleenti, ezt az úttörő vállalkozását hamarosan német nyelven is megismerjük, sőt távolabbi terve valamennyi dunamenti nép nyelvén ezt a nyelvtani módszert meghonosítani. Érdeklődéssel kísérjük Milutinovics Nikola munkájának eredményeit és további megnyilatkozásait.

Csaka Zoltán

Kristóf György:

Királyhágó inneti írók.

Az egyetemes magyarság növényében mindig külön sajátágokat őrzött Erdély és Erélyi magyarsága. Az erdélyi nép mindig tudta, hogy az ő országa külön ország és sokkal jobban ismerte nyelvet, mint megfordulva. Egyébként is lélektani tény, hogy Nyugat fele a nason-oságokat, Kelet felé inkább a különbözőeket tartotta szemem az európai. Erdélyi kimondozása eddig tel nem mért rendszerülése a transzilvánizmus.

A szerző 1926-ban mar tárgyalta az Erdélyben éio nemzetiségek életére is kinato erdélyiséget. Most a magyar szellemi élet rugozatát figyelni erdélyi benyomásokra.

A Királyhágó és hegyiancai földrajzi és nyelv határt vannak Erdély és a hágóninenni országres között. A két terület természetvi viszonyai folytán teljesen különböző, államhatármilag legtobbször egymástól független életet volt kénytelen élni. Eszirete, tseguk a nemzeti tejsedelemseg korában volt a legnagyobb. A tájadat onerzetessé, onáhová tehet és itt kel keresünk a transzilvánizmus igazi jelentőségét.

A nyugati magyarság Erdélyt a Hunyadi család feltünésekor ismeri meg. A XVI. és XVII. század hatalmi viaskodásai pedig a legnagyobbok szellemi érintkezést vártják ki a két országúaj között. A XIX. század elején ismerjük meg csak a tulajdonképpeni Erdélyt. Iránk nagy része otrani feltekezésével igyekszik fokozni a magyar közönségu tudatot. Közük Csokonai sohasem, Dugonics, Tompa, Vörösmarty, Szabolcska és Rákosi Viktor a véletlen folytán. Széchenyi és Deák a Wesse-lényiek hívására jártak Erdélyben. Van, aki érzéketlen a transilvan motívumok iránt s van aki egészen azonosul az erdélyi szellemi magyarsággal.

Dugonics, a nemzetietlen kor szerzetes magyaria, parancsszóra megy Erdélybe s 30 év ottartózkodása irodalmi működésén semmit sem változtat. Csokonai az erdélyi magyarban a tudományra és humanitásra fogékony népet látja. Kisfaludy Sándor jelentősége Erdély ismerete nélkül másképp alakul. Kazinczyt Bárceci avatja íróvá. Széchenyi nemzetiségi politikáját az erdélyi tapasztalatokból sziri le. Deák, Vörösmarty és Petöfi személyesen gyö-zödnék meg arról, hogy az unio halaszthatatlanul szükséges. A költészet ekkor már elől-ár és utat mutat a nemzetpolitikának. Jókat romantizmusának átalakítására. Gyultat a sajtóviszonyok taglalására. Eötvöst a nagy egység megteremtésének gondolatára. Humfalvy Pált a nemzetiségi kérdések szerencsés tanulmányozására, Rákosi Vikort hivatásos társadalmopolitikára sugallja Erdély.

Kristóf Györgynek sikerült rávilágítania arra a lelki és szellemi biztonságra, amelyben a két országrész szorosan egybekapcsolódik. Mindent és mindenkit súly szerint észrevesz

az erdélyiséghez vezető úton. A műértő pontosságával, a kritikus elfogulatlanságával, az eddigi adatok kiigazításával irodalomtörténetileg is fontos könyvet adott nekünk. Szervezi, tisztítja, felméri a magyar élet Erdélyhez kapcsolódó erőit s tudásánál fogva joga van hozzá.

Szily Ernő

Szécsi Ferenc:

Uj magyar szavak szótára
(Második kiadás)

A nyelvvédelem új lendületet vett mozgalmának lelkes híve Szécsi Ferenc. Munkásságából ide irányult az *Idegen szavak nagy szótára* is. Az *Uj magyar szavak szótárában* körülbelül kétezer magyar szó: ajánl használatra. Nem mind friss sütet, vannak köztük már régebben használtak is, mint asszociáció=képzettársítás, bakfis=csitri, diktál=tollbamond, inkasszáns=pénzbeszedő, modell=minta, pumpa=szivattyu, tabló=csoportkép, stb. Szécsi nemcsak idegen szavakat helyettesít magyarral, hanem a már használt magyar szavak és kifejezések helyett is újat propagál, többször a pesti szóalkotás szerint formálva őket. Pl: márvány=szoborkő; asztalos mesterséget: üzni=asztaloskodni; elege van valamiből=torkigos; hasonló=egykaptság; hová mentek=hováztok; mentesít=hatlanít; merre mentek=merreztiek stb. Az új szavak többsége azonban az idegen helyére tör. Szécsi részint friss ötlettel, részint a nyelvújítás korának eljárásaival alkotta őket. Munkája nem volt könnyű, ezért nem mindig ajánlja, hanem keresi a megfelelő magyar szót. Ilyenkor többet javasol egymás mellett. A nehézség miatt nem sikerül minden esetben kifejezni az idegen szó pontos vagy teljes értelmét, pl. gráciák=kegyszüzek; humorista=mosolygó; interjú=szórabírás; lektor=előolvasó; monománia=irányörület, stb. Sok szó tetszetős, sikerült, de meghonosult, nemzetközileg használt, tehát külön értékekkel bíró idegent akar helyettesíteni. Pl. miniszter=kormányispán; bank=pénzesbolt. A bankot épen egyetemes használatá védi, bármily csábító is az új magyar szó a cukrosbolt és könyvesbolt sikere után. Parfümerie=illatosbolt-nál már más az eset.

Számos szórál siker koronázta Szécsi fáradozását. De nincs kizárva, hogy nem ezek mentek át a köztudatba, hanem egy-egy bizarr kifejezése, épen furcsaságánál fogva mint: flancol=cifranco!; zsüritag=döntér. Szécsi is tudja, hogy a nyelvben nem a logika, a hivatalos hely dönt, hanem a megszokás. Ez pedig kiszámíthatatlan. Szécsi, helyesen, az egészséges nyelvostöntől várja a szavatról való ítéletmondást, s ezért közszavazásra bocsátja munkáját. A helyes nyelvostöntön s a lelkes munkásság együttesen bizonyára jó eredményt fognak elérni.

N. B.

Szécsi Ferenc:

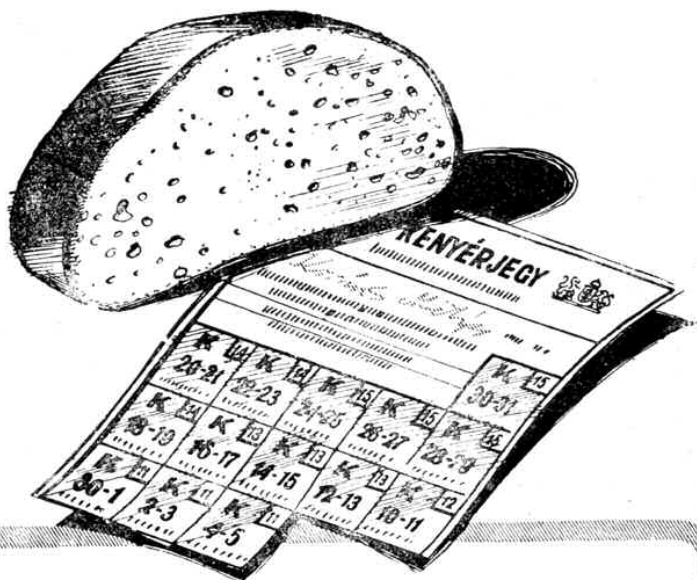
Hivatalos és köznapi nyelvünk
magyartalanságai

Szerző kiadása, Budapest, 1942.

Szécsi Ferenc az utóbbi esztendőikben azzal tette ismertté nevét, hogy az idegen szavak helyébe magyaros szavakat alkotott, amelyek közül — el kell ismerni — igen sok máris átment a közhasználatba. Alkár Kazinczy nyelvújítása idején, most is jórészt derült keltett Szécsi Ferenc törekvése, de a derültetésen túl hasznos hatása is volt és a sajtóban, sőt az irodalomban is találkoztunk olyan szavakkal, amelyeket ő alkotott.

Szécsi most a magyar szóalkotáson túl új munkaterületet vállalt: a nyelvvédelmet. Most megjelent új könyvében a hivatalos és köznapi nyelv magyartalanságai ellen indított küzdelmet s kötetét átolvasva úgy érezzük, jó és becsületes munkát végzett. Bizony, a székesfővárosban is erősen érezni a nyelv magyartalanságait, hiszen a nagyváros gyűjtőmedencéje a soknyelvű Dunamedencének s az elmúlt század idegensége még mindig érezteti hatását (s nem kis hatással volt nyelvünk leromlására a legutóbbi időig újabb és újabb hullámokban érkező zsidóság) de leginkább a felszabadult területeken lehet érezni az idegen hatást és itt romlott leg súlyosabban a magyar nyelv. A visszatért területek között is, sajnos, legrosszabb a helyzet Délvidékünkön, ahol a magyarság legkevésbé volt zárt nagy tömegekben s legkevésbé állhatott ellen az idegen nyelvi hatásoknak, nem úgy mint például a Székelyföld, ahol a történelmi múltba való gyökerettség, a zárt nagy tömegek jobban megtudták őrizni a nyelv tisztaságát. Még jól emlékezünk, hogyan terjedt az elmúlt két évtizedben nálunk a rengeteg hivatalos szó (megkaptam a »dozvoiat«, elhozta a »prijavnicat« stb.) de Bácska amugyis nemzetiségi vidék lévén, az idegen hatások itt mindig erősebbek voltak, a magyar nyelv jobban romlott mint a többi vidékeken s vesztett őseredetű zamatából. Éppen ezért különösen jtt, a mi vidékünkön lehet ajánlani Szécsi könyvét mindazok figyelmébe, akik szívükön viselik nyelvünk tisztaságának gondját s akarva-akaratlanul maguk is sokszor beszélnek idegen hatások alatt magyarul. Szécsi egyébként az érdeklődőknek ingyen is hajlandó könyvét elküldeni s ezért címét is közöljük: Szécsi Ferenc, Budapest, VIII. Szilágyi u. 1/b.

Csuka Zoltán

Takarékosan!.

Akárcsak a mindennapi kenyeret, takarékosan kell fogyasztanunk az értékes villamos áramot is. Elavult, legyengült körték haszontalanul pazarolják! Helyükbe takarékos, jobb világítás való:

TUNGSRAM
T KRYPTON

MEGJELENT A
MAGYAROK VILÁGNAPTÁRA

1943 évi kötete

Szerkeszti: Csuka Zoltán

A naptár az öt világrész magyarságának életét mutatja be pompás felvételekben, tömör kísérszöveggel. Nagyszerű képekben számol be a külföldi magyarok hazatelepítéséről és a hazatelepítés eddigi eredményeiről. Minden magyar ember lakásában, munkahelyén ott legyen és figyelmeztessen az örök magyar összetartozásra.

Az elmúlt évek kötetei hetek alatt elfogytak. Rendelje meg minél előbb!

Ára: 3.60 pengő

Megrendelhető a *Láthatár* kiadóhivatalában, Budapest, VII., Baross tér 15

H A E L E G Á N S

CIPŐT

akar viselni, keresse fel

HORVÁTH DEZSŐ

kijelölt cipőkereskedőt és modern úri és női cipészt.

Szabadka, Eötvös utca 2.

Délvidék legnagyobb és legolvasottabb napilapja a

DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG

gyors, pontos és megbízható.

Előállítja a Keresztény Sajtószövetkezet nyomdája.

Izléses és szép nyomtatványokat a

Keresztény Sajtószövetkezet nyomdájában rendeljen.

